

Preventivní programy na 2. stupni základních škol ve Zlíně

Jarmila Václavíková

Bakalářská práce
2016



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jarmila Václavíková**
Osobní číslo: **H13219**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Preventivní programy na 2. stupni základních škol ve Zlíně**

Zásady pro vypracování:

Rešerše odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rizikového chování a realizace preventivních programů na základních školách.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku na základních školách.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.



Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FIELDOVÁ, Evelyn M. Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele. Praha: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-86568-04-0.

PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jana Martincová**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **6. ledna 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 6. ledna 2016


doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka




Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně18.4.2016

Jarmila Václavíková

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá činností školních metodiků prevence a zkoumá prevenci ve školním prostředí. První, teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zaměřuje na prevenci, druhá pojednává o systému školské primární prevence a třetí se zabývá prací školního metodika prevence a tvorbou minimálního preventivního programu. Navazující praktická část se pomocí kvalitativního výzkumného šetření zaměřuje na práci školních metodiků prevence. Úkolem výzkumné metody je pomocí rozhovorů zjistit, jak metodici provádějí prevenci na škole, a jak předcházejí vzniku rizikového chování na základních školách.

Klíčová slova:

Prevence, primární prevence, školní metodik prevence, minimální preventivní program, rizikové chování

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the activities of prevention methodologists at schools and explores prevention in the school environment. The thesis is divided into two parts. The first, theoretical part consists of three sections. The first section focuses on prevention, the next one deals with the system of school primary prevention, and the third one explores the work of prevention methodologist at school and the creation of minimal preventive programme. The following practical part focuses on the work of prevention methodologists at school using the qualitative research. The aim of the research method is, using interviews, to discover how implement prevention at school, and how to prevent formation of risk behaviour.

Keywords:

Prevention, primary prevention, prevention methodologist, minimal preventive programme, risk behaviour

Ráda bych velmi poděkovala paní Mgr. Janě Martinové za její čas, cenné rady, vstřícnost a odbornou pomoc při vedení mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat školním medikům prevence, za jejich ochotu při poskytování rozhovoru, i přes jejich časovou vytíženost.

Velké poděkování patří i mé rodině a přátelům za jejich trpělivost, podporu a pochopení při psaní této bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto:

„Když o tom dokážeš snít, dokážeš to i uskutečnit.“

(Enzo Ferrari)

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 PREVENCE	13
1.1 PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	14
1.1.1 Vývoj primární prevence.....	15
1.1.2 Rozdělení primární prevence	16
1.1.3 Rizikové chování a jeho prevence.....	17
1.1.3.1 Základní typy rizikového chování	20
2 SYSTÉM ŠKOLSKÉ PRIMÁRNÍ PREVENCE	23
2.1 ORGANIZAČNÍ RÁMEC SYSTÉMU ŠKOLSKÉ PRIMÁRNÍ PREVENCE	24
2.2 ROLE ŠKOLY V OBLASTI PREVENTIVNÍHO PŮSOBENÍ.....	26
2.2.1 Školní poradenské pracoviště.....	27
2.2.1.1 Činitelé v primární prevenci	28
2.2.2 Efektivita primární prevence.....	30
3 ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE	33
3.1 PROFIL ŠKOLNÍHO METODIKA PREVENCE.....	34
3.2 NÁPLŇ PRÁCE ŠKOLNÍHO METODIKA PREVENCE	35
3.2.1 Minimální preventivní program	37
3.2.1.1 Tvorba a realizace minimálního preventivního programu.....	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	40
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	41
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE A VÝZKUMNÝ PROBLÉM	42
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	43
4.3 STRATEGIE VÝZKUMU	44
4.4 METODA SBĚRU DAT	44
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	45
4.6 REALIZACE VÝZKUMU.....	46
5 ANALÝZA ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ	47
5.1 PREVENTIVNÍ OPATŘENÍ	48
5.2 POMOCNÁ RUKA.....	50
5.3 PROBLÉMOVÁ MLÁDEŽ.....	52
5.4 AKTIVITY A STRATEGIE	54
5.5 CO VYLEPŠIT?	56
6 INTERPRETACE A ZÁVĚREČNÁ DISKUZE	60
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	74
SEZNAM OBRÁZKŮ	75
SEZNAM TABULEK.....	76
SEZNAM PŘÍLOH.....	77

ÚVOD

Bakalářská práce nese název „Preventivní programy na 2. stupni základních škol ve Zlíně.“

Hlavním cílem této bakalářské práce je prozkoumat, jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na jejich škole. Získané poznatky mohou pomoci dalším metodikům prevence při zkvalitňování preventivních aktivit v místě jejich působení.

Je v celku přirozené, že tak jako se vyvíjí změny v chování žáků, tak je třeba připouštět i nové zkušenosti a poznatky. Díky novým technologiím přibyla nová témata k řešení, jako je kyberšikana, rizikové sporty, rizikové chování v dopravě a další. Začalo se také věnovat více pozornosti rasismu a xenofobii.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. Na část teoretickou a praktickou. Teoretická část je členěna do tří kapitol, které mají své další podkapitoly. První kapitola nese název prevence. Představíme si primární prevenci, její dělení a historii. Také se budeme věnovat rizikovému chování u žáků. Druhá kapitola je věnována systému školské primární prevence. Zde nastíníme prevenci z širšího spektra pohledu. Řekneme si o organizační struktuře školské primární prevence. Budeme se věnovat roli školy v oblasti preventivního působení, a také se zaměříme na školní poradenské pracoviště. Na závěr si nastíníme efektivitu primární prevence na škole. Ve třetí kapitole si blíže představíme školního metodika prevence včetně jeho náplně práce. Řekneme si o kompetencích, které by měl zastávat, a dále navážeme na tvorbu minimálního preventivního programu.

Praktická část naší bakalářské práce bude věnována výzkumu, který je realizován na jednotlivých základních školách formou kvalitativního výzkumného šetření za pomoci polostrukturovaných rozhovorů se školními metodiky prevence. Pokusíme se zde propojit teorii s praxí. Jak jsme již dříve zmínili, tak našim hlavním cílem je prozkoumat, jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na jejich škole. Tento výzkum nám poskytne náhled na celkové preventivní aktivity školy. Zjistíme, jak se tvoří školní minimální preventivní program, kdo všechno se na prevenci podílí, s kým škola spolupracuje, a jaký je výskyt rizikového chování na školách. Odkryjeme, jaké aktivity a strategie škole využívá k prevenci. Dále zjistíme, jaké nedostatky vidí školní metodikové prevence v systému školské primární prevence a co by navrhovali zlepšit. Výsledky výzkumu budou analyzovány pomocí otevřeného kódování a následně je budeme interpretovat.

Škola, jako výchovně vzdělávací instituce, je vedle rodiny jedním ze základních faktorů, které působí na rozvoj dítěte. Přispívá k vytváření jeho hodnot, názorů a postojů. Je potřeba, aby škola formovala osobnost žáků k samostatnému jednání, rozhodování a zodpovědnosti. Velmi důležitou roli hraje prostředí třídy a vytváření přátelských vztahů. Díky preventivním programům by měla škola předcházet možným projevům rizikového chování.

„Působení na mladou generaci musí mít charakter výchovně-vzdělávací. Musí jít o proces vytváření a upevňování morálních hodnot, zvyšování sociální kompetence dětí a mládeže, o rozvoj dovedností, které vedou k odmítání všech forem sebedestrukce, projevů agresivity a porušování zákona.“ (Tyšer, 2006, s. 14)

Je velmi důležité, aby škola vybírala ověřené organizace, které nabízí kvalitní preventivní programy pro žáky. Přibývá mladých lidí, kterým se nedaří vypořádat se s různými životními situacemi, jako jsou konflikty, problémy ve škole a rodině. Tito mladí lidé mohou nalézat útočiště mezi staršími spolužáky, nebo podléhají alkoholu a omamným látkám. Někteří jedinci řeší své problémy šikanováním ostatních, jiní vandalismem a chozením za školu. K předcházení rizikového a problémového chování vznikla profese školního metodika prevence, který má na starost eliminaci projevů tohoto chování a každoročně vytváří a obnovuje školní minimální preventivní program s pomocí pedagogického sboru.

Problematikou rizikového chování u dětí a mladistvých se zabývá velké množství autorů. Z nejnámějších uvedeme například Karla Nešpora, Ladislava Csémyho, Michala Miovského, Vratislava Pokorného a Marii Vágnerovou. Dalším důležitým činitelem v prevenci je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PREVENCE

Pojem prevence pochází z latinského slova *praevenire*, které můžeme přeložit jako předcházení nežádoucím jevům, ať už se jedná o nemoci, závislosti, nehody, konflikty a jiné rizikové záležitosti.

Dle Tyšera (2006, s. 17) „musí být prevence nedílnou součástí výchovně - vzdělávacího a informačního procesu. Prevence orientovaná do oblasti zdravého životního stylu je východiskem i cílem.“

Prevenčí může být jakýkoli typ výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence směřující k předcházení výskytu rizikového chování, zamezující jeho další růst, snížení dosavadních forem a možných projevů rizikového chování. (Čech in Miovský et al, 2012, s. 107)

Podle Machové (2009, s. 14) je prevence těsně spjata s podporou zdraví. Dalo by se říci, že je vedena proti nemocem a snaží se jim předcházet. Dělíme ji z pravidla podle času.

Rozlišení prevence:

- Primární prevence
- Sekundární prevence
- Terciární prevence

Primární prevenci lze vyložit jako veškeré konkrétní realizované aktivity, které předcházejí problémům a následkům spojeným s rizikovým chováním a mají za cíl minimalizovat jejich dopad a snížit možnost jejich rozšíření. (MŠMT, 2009, s. 8)

Dle Radimeckého (in Martanová et al, 2007, s. 86) je obecným cílem intervencí *sekundární prevence* snížení poptávky po užívání návykových látek. Chce tedy minimalizovat užívání a počet uživatelů. Cílovou skupinou sekundární prevence je ta část populace, která návykové látky již užívá, ať už formou experimentu, rekreačně, příležitostně nebo problémově.

Terciární prevenci chápeme jako prevenci následků nemocí, vad, dysfunkcí a handicapů, které by vedly k trvalým následkům pacientů. Úkolem terciární prevence je co nejvíce snížit míru následků nemocí, jejich pracovní i sociální důsledky a co nejdéle udržet kvalitní život. (Machová, 2009, s. 15)

Nyní jsme si představili prevenci z různých pohledů a řekli jsme si, jak se prevence dělí. Následující kapitola již pojednává o primární prevenci. Primární prevence je tedy součástí podpory zdraví, u sekundární a terciární prevence jde spíše o záležitost medicínskou.

1.1 Primární prevence

V této části bakalářské práce si představíme primární prevenci z širšího spektra pohledu. Primární prevence má za cíl vyvarovat se možným problémům, ještě před tím, než k nim stihne dojít. Můžeme ji rozdělit na nespecifickou a specifickou.

Podle Pokorného (2003, s. 22) má primární prevence za cíl minimalizovat důsledky rizikového chování plánovaným, cílevědomým a komplexním posilováním forem zdravého životního stylu.

Cílem intervencí primární prevence užívání všech typů návykových látek je jejich předcházení a oddálení prvního setkání do co nejpozdějšího věku, aby byly užívány co nejméně rizikově. Jedná se třeba o střídání nebo umírněné pití alkoholu. Cílovou skupinou primární prevence je ta část populace, která návykové látky neužívá. (Radimecký in Martanová et al, 2007, s. 85)

„Primární prevenci v současnosti vnímáme jako otevřený, komplexní a flexibilní systém opatření, která jsou plánována, řízena a vyhodnocována připravenými specialisty, a na kterých se podílí všichni členové a subsystémy společnosti.“ (Pokorný, 2003, s. 8)

Podle Galla (2005, s. 11) pojem primární prevence představuje strategie a aktivity určené k předcházení prvnímu užití drogy a vlastnímu začátku užívání drog.

Primární prevence se týká období, kdy nemoc ještě nevypukla. V primární prevenci se uplatňují především aktivity posilující zdraví, nebo odstraňující rizikové faktory. Vyhnout se nadměrné konzumaci alkoholu, nekouřit, umývat si ruce před jídlem, zavádět nekuřácká místa, používat bezpečnostní pásy v automobilu a tak dále. (Machová, 2009, s. 15)

Pokorný (2003, s. 173) nazývá primární prevenci, jako prvotní, původní a základní, která má sloužit k předcházení ohrožujícím situacím v celé společnosti. Je buď nespecifická, tedy taková, která podporuje žádoucí formy chování obecně, nebo specifická, která je zaměřená proti konkrétnímu riziku.

Nyní jsme si vysvětlili co je to primární prevence a v další části této práce si řekneme něco málo o její historii a vzniku funkce školního metodika prevence.

1.1.1 Vývoj primární prevence

Brzy po revoluci se na školách začaly objevovat nabídky nově vzniklých neziskových organizací či jednotlivců poskytujících přednášky pro žáky. Často složitým problémem bylo vybrat, která nabídka je kvalitní a která naopak ne. Do škol se začaly dostávat nekvalitní organizace či sekty, lákající mladou generaci pod svá křídla. I toto bylo důvodem vzniku funkce školního metodika prevence na školách.

Historie primární prevence se u nás začíná datovat až po roce 1989. Před tímto rokem nelze hovořit o jednotném systému či konceptu přístupů. Oblast spadala pod působení Ministerstva zdravotnictví a jeho Ústavu zdravotní výchovy. Z té doby nacházíme pouze dokument „Boj proti negativním jevům mládeže.“ (Miovský, 2010, s. 14-15)

V dnešní době se stále setkáváme s mnoha rizikovými faktory. Primární prevence může značně snižovat závislost na návykových látkách. Potřeba rozvoje prevence v České republice se datuje od počátku 90. let dvacátého století. V naší zemi se podařili zavést Standardy primární prevence užívání návykových látek, dále každá škola musí povinně realizovat školní minimální preventivní program a nově také vznikla funkce školního metodika prevence. (Gabrhelík a Miovský, 2012, s. 168)

Obecným rysem společenského postoje bylo dříve spíše zkreslování a zamlčování skutečností. Za velmi důležitý dokument můžeme považovat publikaci Nešpora a Csémyho z roku 1993 zabývající se některými preventivními přístupy a metody.

V České republice nelze přesně určit vývoj programů primární prevence. Každá oblast se vyvíjí a vyvíjela jinak. Nejrychlejší vývoj jsme zaznamenali u prevence užívání návykových látek. Tato oblast měla značný vliv na celkový proces vývoje primární prevence, a stala se jeho tvůrcem i hybatelem. K počátkům otevření tohoto tématu a tím i procesu přehodnocení a zájmu přispěly knihy a filmy, zabývající se touto problematikou. Zásadní obrat nastal až po roce 1993, kdy Ministerstvo vnitra ČR vydalo dokument „Strategie protidrogové politiky“. Až zde začala vznikat ucelená koncepce, jejíž součástí byla i primární prevence. Objevují se zde i nestátní neziskové organizace se svými programy. (Miovský, 2010, s. 16).

V roce 2004 byl přijat nový školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů i v oblasti prevence. Od tohoto roku hovoříme o tom, že školy mají zákonnou povinnost prevenci realizovat. Tyto povinnosti jsou definovány ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, v jakém rozsahu, kdo je kompetentní osobou za oblast prevence, jakou musí mít tato osoba kvalifikaci a podobně ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb.

Školní metodik prevence se v českých školách objevil ve druhé polovině devadesátých let 20. století. Od té doby jeho práce prošla značnou proměnou. Na počátku byl nazýván protidrogový preventista a velmi často jeho práci současně vykonával výchovný poradce. Po roce 2000 se rozsah jeho činnosti začal rozšiřovat a předmětem práce se stala nejen protidrogová prevence, ale též prevence sociálně patologických jevů v širším pojetí. S touto změnou bylo školám doporučeno, aby se od sebe výkon činnosti výchovného poradce a školního metodika prevence oddělil a vykonávali jej dva učitelé, kteří budou ve značné míře spolupracovat.

Celkově jde vidět, že tato oblast není zcela prozkoumaná, odkrývají se zde i nové problémy k řešení. Je potřeba stále hledat nové přístupy a metody, jak předcházet nežádoucím jevům.

1.1.2 Rozdělení primární prevence

Primární prevenci můžeme dále rozdělit na specifickou a nespecifickou. Specifická primární prevence se dále dělí na všeobecnou, selektivní a indikovanou prevenci.

Specifická primární prevence

U *specifické primární prevence* mluvíme o aktivitách a programech, které jsou specifikovány na cílenou skupinu populace, u které předpokládáme další negativní vývoj v oblasti rizikového chování. Tato prevence se snaží předcházet nebo eliminovat zvýšení výskytu rizikového chování. Provádíme ji formou práce v menších skupinách mladistvých. Děti mají formulovat vlastní názory, přemýšlí nad svými postoji, předávají si zkušenosti s cílem naučit se zvládat rizikové situace a odmítat návykové látky. Také se snaží učit žáky zvládat stresové situace, odolávat tlaku, strachu, úzkosti a podobně. (Martanová, 2007, s. 10)

Podle Tyšera (2006, s. 41) se na *specifickou primární prevenci* klade důraz, jelikož jde o soubor aktivit a služeb, které jsou zaměřeny na předcházení rizikovému chování a zaměřují se na práci s tou populací, u níž předpokládáme v případě jejich absence další negativní vývoj.

Programy specifické primární prevence se výhradně zaměřují na určenou cílenou skupinu a hledají způsoby, jak předcházet vzniku a rozvoji rizikových projevů chování. (MŠMT, 2009, s. 8)

Nespecifická primární prevence

U *nespecifické primární prevence* se jedná o soubor aktivit podporující zdravý životní styl. Aktivity obecně napomáhají snižovat riziko vzniku a dalšího vývoje rizikového chování prostřednictvím kvalitnějšího trávení volného času. Jsou to kupříkladu zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a další programy, které vedou k plnění určitých společenských pravidel, zdravého vývoje osobnosti. Slouží k zodpovídání sám za sebe a za své jednání. Nalezneme zde i programy určené ke zlepšení životního stylu. (Martanová, 2007, s. 10)

„Nespecifickou primární prevencí se rozumí aktivity, které tvoří nedílnou součást primární prevence a jejichž obsahem jsou všechny metody a přístupy umožňující rozvoj harmonické osobnosti, včetně rozvíjení nadání, zájmů, pohybových a sportovních aktivit.“ (Tyšer, 2006 s. 41)

Rozdíl mezi specifickou primární prevencí a nespecifickou primární prevencí je tedy v tom, že specifická primární prevence je zaměřena na skupinu lidí, u které se předpokládá negativní vývoj v oblasti rizikového chování. Specifická primární prevence se jej snaží co nejvíce eliminovat pomocí různých aktivit a programů. Zatímco nespecifická prevence využívá různých zájmových aktivit pro lepší využití volného času a tím předcházení vzniku rizikového chování. V další části naší práce tedy vymezíme rizikové chování a jeho základní dělení.

1.1.3 Rizikové chování a jeho prevence

Rizikové chování, dříve označované jako sociálně patologické jevy, je soubor nepřijatelných a nechtěných projevů chování. Tento problém je stále ožehavým a aktuálním tématem nejen v České Republice. Každý rizikový jev má jinou míru nebezpečnosti a dnešní doba přispívá k jeho nárůstu. Odráží se zde i výchova rodiny, včetně jejího celkového životního stylu. Dítě by mělo vyrůstat s pocitem bezpečí, mělo by

mít zázemí, žít v jistotě a důvěře k rodičům, kteří spolu komunikují a vytvářejí tak pozitivní klima pro jeho rozvoj bez stresů.

Termín sociálně patologické jevy je zastaralým pojmem, avšak stále se objevuje v legislativních dokumentech, jako jsou zákony a vyhlášky, tudíž s ním musíme počítat i na dále a respektovat jej. Nyní mluvíme o sociálně nežádoucím či rizikovém chování. (Martanová, 2007, s. 9)

V posledních době zaznamenáváme značný nárůst jevů, které označujeme za sociálně patologické. Tyto jevy jsou vnímány jako nežádoucí až nepřijatelné. Mají svoji míru společenské nebezpečnosti. Čím jsou škodlivější a nebezpečnější, tím narůstá zájem o jejich řešení. Jedná se například o závislostní chování, delikvence, kriminalitu, organizovaný zločin a tak podobně. Pokud by se stalo, že by nárůst těchto nežádoucích jevů z hlediska kvantitativního i kvalitativního pokračoval, mohlo by ohrozit vývoje celé společnosti a jednotlivců, kteří v ní žijí. (Fischer, 2009, s. 13)

„Chování a jednání adolescentů, ať zdravé, nebo rizikové, slouží k tomu, aby naplnili své osobně a sociálně smysluplné cíle, jako je dosažení identity či autonomie.“ (Sobotková, 2014, s. 34)

Dle Pokorného (2003, s. 9) se sociálně patologickým jevem rozumí takové chování, které je specifické především nezdravým životním stylem, nedodržováním a porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot. Může se jednat i o chování, které vede k poškození zdraví jedince, nebo prostředí, ve kterém žije a pracuje. V celkovém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.

Studium rizikového chování a jeho souvislostí u dětí je z pravidla považováno za velmi důležité, jelikož právě v raném věku dítěte existuje pravděpodobnost jeho nápravy a opětovného začlenění do společnosti. (Buriánek in Moravcová et al, 2015, s. 13)

Cílem prevence je snížit riziko škody působené návykovými látkami. K takovým škodám patří, jak známo, nejen vznik závislostí na návykových látkách, ale i intoxikace, úrazy, četné zdravotní komplikace a další. Cílem není předat maximum informací bez ohledu na to, jak budou použity. Účinná prevence má ovlivnit chování ve smyslu podpory zdraví. (Nešpor, 1996, s. 20)

Dle Vašutové a Panáčka (2013, s. 94) je školní prostředí řazeno k rizikovým faktorům vzniku a rozvoji rizikového chování. Jedním z rizikových faktorů na škole by mohla být

nepřítomnost preventivních programů, nebo jejich špatné nastavení. Dalšími faktory mohou být špatné kamarádké vztahy, třídní prostředí, skupiny vrstevníků ovlivňující jedince a nedostatečná kontrola dětí o přestávkách.

Specifikem preventivních programů je, že se objevují ve všech úrovních prevence, u všeobecné, specifické i indikované. Každý takový program by měl splňovat základní požadavky, měly by mít jasné časové a jiné ohraničení. Témata by se měla shodovat s cílovou skupinou. Pokud jsou preventivní programy rizikového chování kombinovány, tak se jejich efektivita zvyšuje. Například u programů proti užívání návykových látek je využívání informativních programů bráno za nedostatečné, proto je nutné je doplnit o programy interaktivní, které rozvíjí sociální dovednosti. Je nutné dávat pozor, jak jsou preventivní programy zpracovávány, jelikož se mohou ve společnosti objevit i neefektivní, ba dokonce škodlivé. (Gabrhelík in Miovský et al, 2010, s. 44)

Školní preventivní strategií je program přibližně na dobu 3 – 5 let. Je součástí školního vzdělávacího programu, kde jsou definovány její dlouhodobé a krátkodobé cíle tak, aby byly splnitelné a realizovatelné. V potaz jsou brány i časové, personální a finanční plány. Má za úkol zamezovat výskytu rizikového chování, podporovat zdravý životní styl a chuť do života. Má dlouhodobé výsledky a napomáhá při tvorbě Minimálního preventivního programu. Nemá zatím jasně danou oficiální strukturu, při jejím vytváření můžeme využít šablony, vytvořené pedagogicko-psychologickými poradnami. Minimální preventivní program je zpracováván vždy na určité období a je součástí výchovně vzdělávacího programu a vychází se současné situace školy. Zpracovává jej školní metodik prevence, který je zároveň jeho koordinátorem a mohou do něj zasahovat i ostatní pedagogové školy. Taktéž nemá svou pevnou podobu. (Ciklová, 2014, s. 21 - 22)

Podle Miovského a Zapletalové (2010, s. 52 – 55) je při realizaci preventivních aktivit nutné rozlišení cílových skupin. U cílových skupin určujeme věkové kritérium, kritérium náročnosti a institucionální kritérium.

Prevence rizikového chování je oblast různorodá a obsáhlá, jedná se o jedno ze současných témat, které se řeší na všech typech škol, proto se hledají možné postupy a strategie, které by zabránily, nebo alespoň minimalizovaly riziko sociálního selhání.

1.1.3.1 Základní typy rizikového chování

Nyní se pokusíme vymezit základní typy rizikového chování, které jsou z pravidla nejrozšířenější, tudíž se s nimi můžeme nejčastěji setkat. Avšak s některými z nich jsme se dříve nesetkali, jelikož jsou to pojmy zcela nové a nemusely se ještě vyskytovat, nebo se postupem času rozšiřovaly a přeměnily v nějaký jiný jev.

Mezi základní typy rizikového chování podle Miovského (2012, s. 24) řadíme záškoláctví, šikanu a extrémní projevy agrese, extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus a xenofobii, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování, závislostní chování, okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte, spektrum poruch příjmu potravy.

Záškoláctví

Záškoláctví má značný dopad nejen na jedince, ale na celou společnost, jelikož následují špatné školní výsledky, horší uplatnění se v životě, možné rizikové projevy chování, jako je například kriminalita. Míru záškoláctví můžeme určit i podle správné funkce vzdělávacího systému. Mnohdy žáci nenacházejí smysl ve školním vzdělávání, a proto do školy nechodí. Je tudíž důležité, zamyslet se nad takovou situací a pokusit se jí předejít. (Kyriacou, 2003, s. 36)

Šikana a kyberšikana

Dle Fieldové (2009, s. 24) se *šikana* objevuje na školách odjakživa. Je považována za normální jev a přirozenou součást společnosti. Mnohokrát vedla i k sebepoškozování, útokům, vraždám, ale i sebevraždám. Je třeba, abychom ji nebrali na lehkou váhu, jelikož je to znak špatně fungujícího školského systému. Jedná se o citové, psychické či fyzické zneužívání, kdy se oběť cítí bezbranná, kdy útočník může a nemusí mít za cíl ublížit.

Kyberšikana je problém současné doby. Jedná se o zneužití mobilních telefonů, internetu se záměrem poškodit a ublížit někomu pomocí nových komunikačních a informačních technologií. (Ciklová, 2014, s. 75)

Agresivita

Podle Martínka (2009, s. 9) pojem *agresivita* pochází z latinského slova *agressivus* a znamená útočnost, nebo také vnitřní pohon k agresi se záměrem někomu nebo něčemu ublížit či uškodit.

Dnešní doba přímo vybízí k rozvoji *agresivního chování* a to především mezi dospívajícími. Toto chování můžeme pozorovat navenek a rozlišujeme objekt agrese, to je ten na koho je agrese zaměřena a subjekt agrese, kdo ji provádí. (Vašutová a Panáček, 2013, s. 95)

Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě

Podle Miovského (2010, s. 76) jsou *rizikové sporty a rizikové chování v dopravě* novou formou rizikového chování, kdy jednotlivec úmyslně vystavuje sebe nebo ostatní vysokému ohrožení na zdraví nebo přímého ohrožení života. Jedná se o alkohol za volantem, sjezdy divokých řek nebo extrémní sjezdy na horských kolech.

Rasismus a xenofobie

V České Republice se výrazněji začaly objevovat znaky xenofobie a rasismu na začátku devadesátých let dvacátého století. Jednalo se o projev extremismu, organizovaného ve větších či menších skupinách. (Vykopalová, 2001, s. 115)

Podle Svobody (in Machová a Kubátová et al, 2015, s. 116 - 117) je jedním z možných nebezpečí pro mládež, ale nejen pro ně, působení některých náboženských skupin. Ale ne všechny náboženské skupiny jsou označovány správně sektami. Za nebezpečné považujeme ty, ve kterých dochází k manipulaci se členy, kde mnohdy dochází k odříznutí od okolního světa a podávání milných informací.

Sexuální rizikové chování

Do *rizikového sexuálního chování* spadají projevy rizik spojených se sexuálními aktivitami. Tím rozumíme nechráněný a náhodný pohlavní styk, rizikové praktiky klidně spojené s projevy rizikového chování jako například agrese nebo užívání návykových látek. (Miovský, 2010, s. 76-77)

Závislostní chování

Mezi závislostní chování řadíme podle Sobotkové (2014, s. 40) legální návykové látky, jako je alkohol a cigarety, pak nelegální návykové látky, gambling, problémy spojené s nezvladatelným užíváním počítače, netolismus a závislost na nakupování.

Podle metodického pokynu ECDC (2011, s. 2) nejaktuálnější studie a zkušenosti z preventivních programů ukazují jasně prokazatelný přínos v nabídce širokého spektra efektivních intervenčních opatření v jednom místě, který poskytuje pomoc podle potřeby klienta a tím i dosažení maximálních opatření při prevenci onemocnění.

Jedním z rizikových činitelů ve vztahu k návykovým látkám je nepochybně nadměrný, anebo příliš dlouho trvající stres. (Nešpor, 1998, s. 47)

Okruh poruch a problémů se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte

U fyzického týraní dítěte nemluvíme jen o vědomém tělesném ubližování, ale i jeho přehlížení. Pokud o takovém jednání kdokoli ví, je nutné to ihned nahlásit. Může se jednat o tělesná zranění, trvalá poškození nebo až usmrcení dítěte. (Ciklová, 2014, s. 121)

Poruchy a problémy spojené se syndromem týraného, zanedbávaného a týraného dítěte, je kategorie obsahující veškeré projevy následků týraní, zneužívání či zanedbávání dítěte. Mezi tyto následky se řadí například problémy výchovné, adaptační, psychické nebo deprivací. Můžeme zde zahrnout i formu programů zaměřených na prevenci těchto projevů, jejich včasné předcházení, prevenci a patřičnou intervenci. (Miovský, 2010, s. 78)

Spektrum poruch příjmu potravy

Mentální bulimii chápeme podle Nešpora (2000, s. 44) jako syndrom extrémního přejídání se s pocitem viny a přehnanou kontrolou tělesné váhy a následnými postupy, aby se zamezilo tloustnutí, přičemž se nejčastěji jedná o zvracení.

Typickým příkladem mentální anorexie je neschopnost přijímat své tělo. Nemocní se děsí toho, že by přibrali, myslí si, že jsou obézní, i když mnohdy mají podváhu. Následně může anorexie přecházet v bulimii. (Papežová a Hanusová, 2012, s. 7)

„Poruchy příjmu potravy souvisejí s problémy s identitou, s nechutí či neschopností zvládnout vývojové úkoly adolescence a se strachem z dospělosti.“ (Macek, 2003, s. 113)

Toto byl nástin základních typů rizikového chování, které se mohou na školách objevovat nejčastěji. Další kapitola naší práce pojednává o systému školské primární prevence.

2 SYSTÉM ŠKOLSKÉ PRIMÁRNÍ PREVENCE

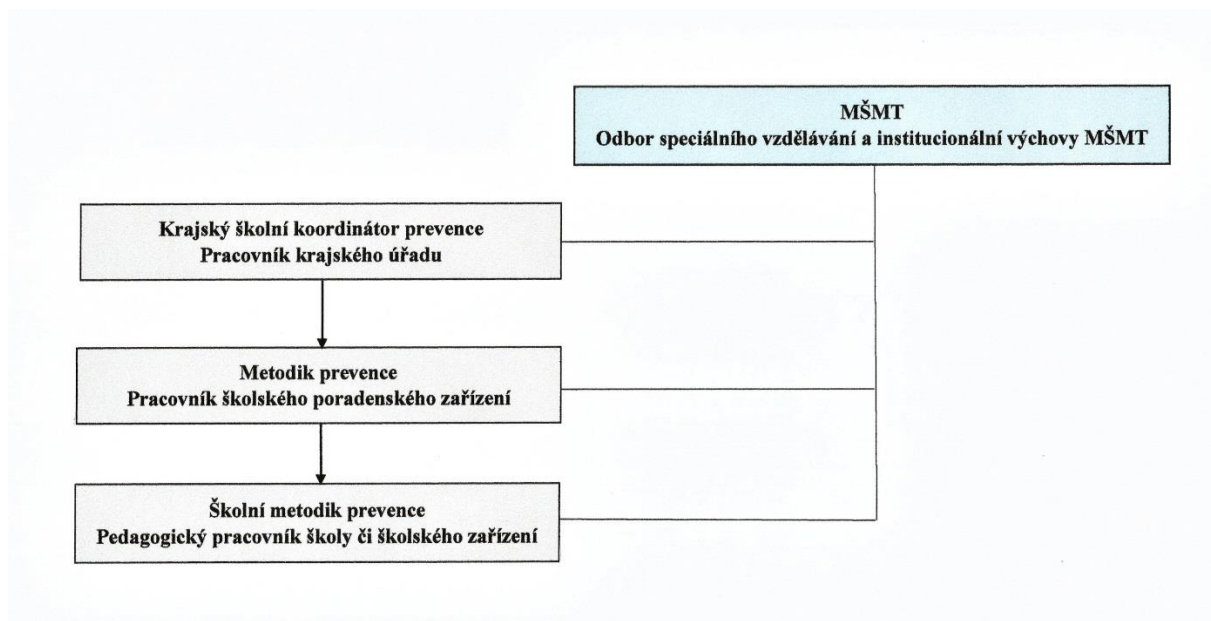
Systém primární prevence je tvořen z jednotlivých subjektů organizací veřejné správy, které jsou svou činností úzce spjaty. Na vrcholu hierarchie primární prevence stojí Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které dále spolupracuje s ostatními rezorty, jak na horizontální, tak na vertikální úrovni.

Prevence rizikového chování v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy představuje aktivity v různých oblastech prevence, jako jsou například drogové závislosti, alkoholismus a kouření, kriminalita a delikvence, virtuální drogy, patologické hráčství, záškoláctví, šikanování, vandalismus a jiné formy agresivního chování, xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus. (Tyšer, 2006, s. 51)

Legislativní oblast v rámci systému školské primární prevence zatím není zcela ucelená a dokumenty týkající se prevence nejsou dostatečně provázány a sjednoceny.

Dle Miovského (2010, s. 61) je nutné propojovat všechny oblasti prevence tak, aby jejich výsledná podoba tvořila ucelený rámec na sebe navazujících programů, které zohledňují vlastnosti a potřeby cílové skupiny.

Obrázek 1: Systém prevence rizikového chování



Zdroj: Miovský (2010, s. 64)

Činnost institucí ve školském systému prevence je propojena s činností institucí, které se na prevenci podílí, nebo ji realizují. Důležitou složkou v oblasti prevence jsou i nevládní organizace, které doplňují činnost ostatních organizací. (Tyšer, 2006, s. 52)

Je nutné, aby systém školské primární prevence byl ucelený soubor s jasnými pravidly a fungováním, jelikož špatně fungující systém má značný dopad na nejpočetnější skupinu z hlediska preventivního působení, a to na děti, mládež a mladé dospělé.

2.1 Organizační rámec systému školské primární prevence

Jak jsme již výše zmínili, tak školní prevence převážně spadá do kompetence Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy.

Existují však i jiné další postupy a opatření řízené jinými organizacemi, jako je například Ministerstvo vnitra, které přichází s prevencí kriminality, nebo Ministerstvo zdravotnictví se svou zdravotní prevencí, spolu s dalšími systémy prevence. Obě zmíněná ministerstva v koncepčním rámci zasahují i do prevence školní. Ne vždy jsou však shodné. Existují zde i rozpory, které jsou často způsobené nedostatečnou komunikativností a synchronizovaným postupem a nízkou propojeností, jedná se o jakousi vícekolejnost. (Miovský, 2010, s. 62)

Koordináční rámec školské prevence a roli Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy můžeme rozdělit na dvě úrovně. Jednak na úroveň horizontální, ale také vertikální.

Horizontální úroveň

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy aktivně spolupracuje s Ministerstvem zdravotnictví, Ministerstvem vnitra, Ministerstvem práce a sociálních věcí, Ministerstvem obrany, Ministerstvem financí a Ministerstvem spravedlnosti a nadresortními orgány, v nichž jsou zastoupeny všechny věcně příslušné resorty, jako je Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády, Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra. (Tyšer, 2006, s. 42)

Jejich spolupráce leží převážně na ochotě a dobrovolnosti jednotlivých rezortů. V rámci horizontální vznikla Pracovní skupina prevence kriminality a ostatních sociálně patologických jevů a Pracovní skupina specifické primární drogové prevence, složená ze zástupců příslušných rezortů, krajů, obcí, nestátních neziskových organizací, školských poradenských zařízení, vysokých škol a dalších. Účelem těchto skupin je snaha o co

nejvyšší efektivnost v dané oblasti napříč rezorty. (Pilař a Budinská in Miovský et al, 2010, s. 62 – 63)

Vertikální úroveň

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy metodicky vede a koordinuje síť koordinátorů. Tu tvoří krajsí školní koordinátoři prevence, jako jsou pracovníci odborů školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů, dále pak metodici prevence pedagogicko-psychologických poraden a školní metodici prevence, což jsou vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních. Vytvořený systém koordinátorů a metodiků, jejich činnost a působení na poli primární prevence celonárodní strategie je v mnoha případech doplněn o obdobné strategie krajské, které jsou pozitivními a efektivními prvky systému primární prevence resortu školství. (Tyšer, 2006, s. 43)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy je klíčové pro školní prevenci a její koordinaci. Školní období mladých lidí se jejich života zásadně dotýká a formuje je takřka od malička, což je jeden z faktorů, proč je oblasti primární prevence rizikového chování věnována značná pozornost, jak ministerstva, tak dalších orgánů školství. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy je pro prevenci rizikového chování nepostradatelné, vytváří a formuluje postupy a strategie, stanovuje budoucí priority, podporuje a finančně zajišťuje realizaci prevencí. Strategie a postupy prevence v oblasti školství jsou vytvářeny ve shodě s takzvaně Bílou knihou, Akčním plánem Evropské unie boje proti drogám, jakožto i několika Usneseními vlády. (Pilař a Budinská in Miovský et al, 2010, s. 64 – 65)

V této části jsme si popsali organizační rámec systému školské primární prevence, kde na vrcholu stojí ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které je opěrným bodem prevence rizikového chování. V další části naší práce se budeme zabývat rolí školy v oblasti preventivního působení a dále školním poradenským pracovištěm, činiteli v primární prevenci a preventivními programy na škole.

2.2 Role školy v oblasti preventivního působení

Školní prostředí se dotýká nás všech, jelikož v České republice je povinná devítiletá školní docházka. Rodiče mohou pro své dítě vybírat ze širokého množství státních základních škol s možností přestupu na gymnázium, nebo mohou využít škol jazykových a soukromých.

Každá škola má povinnost vykonávat preventivní činnost. V roce 2004 byl přijat nový školský zákon, který školám ukládá zákonnou povinnost prevenci na školách realizovat.

Prevenci můžeme definovat jako soustavu opatření a aktivit, které mají za cíl dosáhnout pozitivního chování a tím předcházet možným negativním jevům různého spektra. Důležitá je výchova ke zdravému životnímu stylu, učení dovednostem a v neposlední řadě i k přirozenému sebevědomí. Žáci by měli vědět, jak správně řešit konflikty a zvládat nepříznivé a obtížné situace. Pokud chceme zajistit ve škole účinnou prevenci a účinné předcházení rizik, tak nedílnou součástí školského zařízení je zajištění jeho bezpečí a jasně nastavená pravidla pro fungování, jako jsou například bezpečnostní pravidla v dokumentech školy. Každá škola je povinna vyvěsit vlastní školní řád a každé školské zařízení vydává její vnitřní řád. Zde jsou uvedeny zásady bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, které jsou popsány srozumitelně a v takové míře, aby škola vystihla vše, co chce a potřebuje. (Cíková, 2014, s. 8 - 11)

Školskou primární prevenci rizikového chování chápeme jako ucelený soubor přístupů, metod a intervencí, které jsou koncepčně rozvíjeny a garantovány v sektoru školství. Jejich společným jmenovatelem je rezortní legislativní rámec Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. (Miovský, 2010, s. 61)

Dle Cíkové (2014, s. 20) by škola měla vzít celkově v potaz oblast výchovy a prevence jako součást školního kurikula.

Dnešní doba vybízí ke vzniku nových forem rizikového chování. Proto je potřeba stále přicházet s novými opatřeními, jak se bránit a jak předcházet negativním jevům. Proto je na škole zřízeno i školní poradenské pracoviště, aby sbor složený s pedagogy mohl společně plánovat aktivity k prevenci rizikového chování. Důležitou postavou je tedy výchovný poradce a nově vzniklá funkce školního metodika prevence, na kterého se zaměříme více později.

2.2.1 Školní poradenské pracoviště

Školní poradenské pracoviště řadíme do spektra poradenských služeb ve škole, které nalezneme ve vyhlášce 72/2005 Sb. Dnešní podoba poradenských služeb byla utvořena v devadesátých letech dvacátého století.

Kompetentními osobami v oblasti poradenských služeb jsou z pravidla výchovný poradce, školní metodik prevence, popřípadě školní psycholog nebo školní speciální pedagog a jejich konzultační tým složený z některých pedagogů školy. Jsou tam zapojeni i třídní učitelé a učitelé, kteří učí občanské, rodinné nebo jiné výchovy.

Tento tým má na starost metodickou a konzultační podporu žáků, jejich rodičů a pracovníkům školy. Musejí si rozdělit role, určit čas pro poskytování konzultačních hodin a spolupracovat se specializovanými poradenskými pracovišti ve školství. Odpovědnost za ně nese ředitel školy, případně jiný pověřený pracovník. (Zapletalová in Miovský, 2010, s. 78)

Služby jsou poskytovány zdarma a zabývají se primární prevencí rizikového chování, špatnými výsledky žáků na škole, pomáhají žákům při volbě dalšího uplatnění a profesního růstu, péče o nadané žáky a tak dále. (Knotková, 2014, s. 15 - 16)

Jejich cílem je podpora a pomoc žákům, rodičům i pedagogům školy okamžitě a přímo v místě, jelikož dobře znají prostředí a situaci na škole. Odpovídá za ně ředitel školy případně jím pověřený pracovník. Očekává se od nich týmová a systémová práce a spolupráce se specializovanými poradenskými pracovišti ve školství, jako jsou pedagogicko-psychologické poradny, speciálně-pedagogická centra a střediska výchovné péče. (Ciklová, 2014, s. 13)

Poradenské služby se řídí školským zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a Vyhlášky č. 116/2011 Sb., dále vyhlášky č. 147/2011 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, která se novelizovala ve vyhlášku č.73/2005 Sb. (Knotková, 2014, s. 14)

„Vnitřní systém komunikace, jasné vymezení rolí a kompetencí ve školském poradenském týmu je základním předpokladem pro kvalitní poskytování poradenství ve škole.“ (Ciklová, 2014, s. 14)

Je velmi důležité, kdo v dané škole realizuje prevenci a kam až rizikové chování nechá zajít. Ve škole by mělo panovat pozitivní klima a pracovníci školy by měli spolupracovat. Prevenci by měl mít na starost člověk, kterého si ostatní pedagogové váží.

2.2.1.1 Činitelé v primární prevenci

Jak jsme již zmínili dříve, tak na prevenci ve škole se podílejí téměř všichni pracovníci školy. My se zde pokusíme vymezit ty nejdůležitější a pro prevenci nejpodstatnější činitele v primární prevenci. Každý zaměstnanec školy může nějakým způsobem ovlivnit chování žáků. V první řadě by měli dbát na to, aby dětem dávali vlastní příklad slušného chování.

Platové třídy jsou popsány v nařízení vlády č. 137/2009 Sb. Učitelé jsou zařazeni do 12. – 14. platové třídy a jsou ohodnoceni podle náročnosti jejich práce, tento metodický pokyn více specifikuje jejich odměňování. Specializační studium a jeho podmínku pro výkon funkce výchovného poradce a školního metodika prevence jsou upraveny ve vyhlášce č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků. Výchovný poradce má možnost sníženého úvazku, což u školních metodiků prevence zatím neplatí. Pokud školní metodik prevence absolvoval studium k výkonu specializovaných činností v minimální délce 250 hodin má nárok na příplatek 1000,- až 2000,- Kč měsíčně podle §133 Zákoníku práce. Studium k vykonávání těchto specializovaných činností stanoví §9 vyhlášky MŠMT č. 317/2015 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů. (Ciklová, 2014, s. 17 – 19)

Výchovný poradce

Do funkce výchovného poradce, může být jmenován kterýkoliv učitel školy. Měl by mít přirozený respekt od kolegů, žáků, rodičů a ostatních zástupců dětí. Studium potřebné k vykonávání této činnosti je upraveno vyhláškou č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků (§ 8 vyhlášky). Délka studia je nejméně 250 vyučovacích hodin. Výchovného poradce řadíme většinou do dvanácté platové třídy. Při specializačním studiu je zařazen do třinácté platové třídy. (Knotková, 2014, s. 29)

Výchovný poradce, nebo také kariérový poradce má na starost hlavně problematiku kariérového poradenství a proces integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně těch nadaných. Zatímco školní metodik prevence se na škole zaobírá otázkou rizikového chování. (Zapletalová in Miovský, 2010, s. 79)

Náplň práce výchovného poradce je legislativně ukotvena. Spolupracuje s vedením školy a zajišťuje fungování poradenských služeb. (Knotková, 2014, s. 37)

Školní metodik prevence

Školní metodik prevence je nejen učitel, ale také poradenským pracovníkem a zodpovídá za prevenci rizikového chování ve škole. Cílem jeho práce je předcházet rozvoji rizikových projevů chování u dětí. Do funkce školního metodika prevence může být jmenován kterýkoliv učitel na škole. (Vacková a Ondráčková in Knotková et al, 2014, s. 51 – 54)

Zodpovídá za realizaci preventivních opatření na škole, soustavně se vzdělává, podává hodnocení o průběhu a výsledcích prevence, spolupracuje s okresním metodikem. (Tyšer, 2006, s. 21)

Školnímu metodiku prevence se budeme více věnovat v třetí části naší teoretické práce.

Třídní učitelé

Třídní učitel je nejdůležitějším činitelem ve třídě. Může sledovat její dění a má vliv na atmosféru třídy. Může odhalit a odkrýt závažné problémy v jejich raném stádiu a musí je zavčas začít řešit. Velmi účinné jsou i třídnické hodiny, které mají žáci vyhrazeny pro řešení různých školních i jiných věcí s třídním profesorem. Každý třídní učitel by se měl snažit udržet dobré a pozitivní sociální klima ve třídě tak, aby skupina fungovala v klidném prostředí interpersonálních vztahů a představovala pro žáky referenční skupinu. Měl by také spolupracovat se školním metodikem prevence. Společně by měli rozpoznat signály, naznačující nežádoucí jevy a také by se třídní učitel měl podílet na prevenci a diagnostice vztahů ve školní třídě. Tento učitel také zastává funkci garanta, jelikož musí spolupracovat i se zákonnými zástupci dětí, tudíž má přehled i o rodinném zázemí dítěte. (Ciklová, 2014, s. 19 - 20)

Ředitelé školy

Ředitel školy má na starost vytvářet prostředí, vhodné pro realizaci prevence ve školním prostředí, určí, který pracovník bude zastávat funkci školního metodika prevence, obstará vzdělávání v preventivní oblasti pro pracovníky školy, dále zajistí spolupráci s rodiči, nebo zákonnými zástupci dětí v oblasti prevence a zhodnotí efektivitu jednotlivých preventivních aktivit. Dalším jeho úkolem je vymezit preventivní opatření v dokumentech

školy, jako je řád školy a provede příslušná opatření při náznaku rizikového chování. (Tyšer, 2006, s. 20)

Školní psychologové a školní speciální pedagogové

Školy s více jak 500. žáky mají možnost využít služeb školních psychologů a školních speciálních pedagogů, kteří spoluvytvářejí a organizují školní program pedagogicko-psychologického poradenství. (Zapletalová in Miovský, 2010, s. 79)

Vymezení kvalifikačních předpokladů těchto pedagogických pracovníků nalezneme v zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

Školní psychologové plní ve škole roli odborníka, který umí odhadnout žáka se specifickými poruchy učení, nebo příznaky rizikového chování. Školní psychologové intenzivně pracují na jedné straně s jednotlivci a třídami, ale na druhé straně podporují učitele při práci s problematickou mládeží. Jsou potřební i při řešení různých problémů jako jsou úrazy, úmrtí blízkých, sebevraždy, jelikož zajišťují intervenci krizových situací. (Zapletalová in Miovský, 2010, s. 79)

Poradenské služby ve škole by měl koordinovat školní psycholog nebo školní speciální pedagog, dle vyhlášky č. 72/5005 Sb. (Knotková, 2014, s. 27)

Každý zaměstnanec školy je nějakým způsobem důležitý. Tak jako je důležitý ředitel školy, který jde svým příkladem ostatním a systémově vede školu, tak je důležitý i školník, který naopak udržuje prostředí školy čisté, upravené a zajišťuje opravy a bezpečí školy. Všichni pracovníci školy mají jistý podíl na prevenci, jelikož mohou být vzorem pro dospívající mládež. Velmi také záleží na tom, které organizace jsou zvány do školy, aby zabránily rizikovému chování. Proto je nutné, aby prevenci na škole prováděl schopný pedagog, kterému jde především o blaho žáků na škole.

2.2.2 Efektivita primární prevence

Zda jsou programy v primární prevenci efektivní nebo ne, zjistíme z výsledků jejich evaluace. Buď program vede ke snížení výskytu rizikového chování, nebo ne. Často se totiž setkáváme s programy, u kterých není ověřena jejich efektivita, což je činí málo použitelnými.

Další věcí, která nás zajímá je jejich četnost. Pokud jsou programy vzájemně kombinovány, tak se jejich efektivita zvyšuje. Všechny typy programů, se kterými

se setkáváme, musí splňovat základní kritéria a měli by jasně uvádět, k jakým rizikovým typům chování se vztahují. Důležité je i jejich časové ohraničení a vymezení cílové skupiny.

Cílovou skupinu preventivního programu můžeme popsat jako skupinu populace, na kterou se určený program v primární prevenci zaměřuje, tedy tu, pro kterou je nejvíce vhodný. Každý preventivní program by měl obsahovat základní popis, kde je jasně stanoveno, pro kterou cílovou skupinu je určen. (Miovský a Čablová, 2015 s. 20)

Efektivní preventivní strategie

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních hovoří o efektivní primární prevenci v souvislosti s jeho kontinuitou a komplexností programu, interaktivním programem v užším kruhu, vytváření přijatelného klimatu ve škole. Jedná se především o programy zaměřené na podporu žáků odolávat sociálnímu tlaku, zlepšení komunikace mezi nimi, rozvoj sociálních dovedností, zvládání konfliktů a stresových situací, vedení ke zdravému životnímu stylu, zvyšování sebevědomí, odvahy a podobně. Efektivní principy jsou založeny na dlouhodobosti, názornosti, aktivitě a uvědomělosti. (MŠMT, 2010, s. 4)

Podle Martanové (2007, s. 10) bereme za efektivní program ten, který plní stanovené cíle s nejnižšími časovými, personálními a finančními zdroji. Je měřitelný, zřetelný a užívá náležité metody, monitorování a evaluaci.

Pokorný (2003, s. 24) definuje jako efektivní systém prevence její koncepčnost, cílevědomost, komplexnost, znalost podmínek působení, sběr a analýza informací, flexibilita, zpětná vazba revize postupů.

Neefektivní preventivní strategie

Dle Martanové (2007, s. 10) můžeme za neúčinné strategie považovat různá zastrašování, moralizace, malou informovanost a potlačování diskuse. Hromadné aktivity jako je například promítání filmu by mělo být pouze doplňkem, na který by se mělo navázat diskuzí a rozebráním tématu. Neúčinná je i strategie „prostě řekni ne“.

Pokorný (2003, s. 24) definuje neefektivní systém prevence jako nahodilý, roztržitý a neodborný s neupřesněnými cíli.

Za další neúčinné strategie v oblasti prevence můžeme považovat pouhé informování o následcích rizikového chování, o účincích návykových látek, důsledcích poruch příjmu potravy, a tak dále, bez následné diskuse. Není vhodné mluvit o odstrašovacích případech, zakazovat a přehánět následky. V neposlední řadě to může být používání afektivní výchovy, postavené na emocích. Pokud jsou však dodrženy obecné zásady efektivní primární prevence, tak se nevylučuje užívání prvků zážitkové pedagogiky. (Martanová, 2012, s. 39)

Velmi záleží na realizátorovi preventivního programu. Jakým způsobem si program připraví, a jak jej provede. I sebelepší program může být neefektivní, pokud není realizován správně. V horším případě může být dokonce škodlivý.

3 ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE

V této části naší teoretické práce se budeme hlouběji věnovat školnímu metodikovi prevence, který zaujímá důležitou roli ve školním prostředí. Řekneme si, jak by měl školní metodik prevence postupovat při nástupu do této pozice, jakými schopnostmi a vzděláním by měl pro tuto funkci disponovat. Do funkce je jmenován ředitelem školy, který určí podmínky jeho působení a ujasní, co se od něj očekává. Hlavním úkolem školního metodika prevence je koordinace minimálního preventivního programu, jeho realizace a inovování.

Kromě rodiny má i škola významný vliv na utváření životního stylu dítěte. Proto je důležitá i specializace a připravenost pedagogů v primární prevenci. Hlavní roli v oblasti prevence a jejího systému zastává právě školní metodik prevence. Měl by projít přípravou, být dostatečně schopný a zralý a v neposlední řadě by měl usilovat o to, aby děti vedl ke zdravému vývoji. Děti by k takové osobě měli vzhlížet. Cílem jeho práce je vytváření pozitivního klimatu nejen mezi žáky, ale i mezi učiteli navzájem. (Procházka, 2012, s. 128)

Po jmenování do funkce by měl školní metodik prevence kontaktovat předchozího metodika. Měl by si vyžádat dosavadní Preventivní program školy a získat co nejvíce informací o programech, které byly na škole již realizovány včetně kontaktů na spolupracující organizace, které jsou již ověřeny. Důležitá je i veškerá dokumentace k prevenci rizikového chování a zajištění možnosti financování preventivních aktivit. Měl by se informovat, zda a jakým způsobem probíhala komunikace s rodiči žáků, a jaká byla spolupráce s vedením školy. Pokud by si metodik prevence nevěděl rady s některými obtížnými situacemi, může požádat o pomoc buď předchozího metodika prevence, nebo ředitele školy, který zodpovídá za kvalitu a průběh prevence na škole. Měl by si ujasnit, zda přijme předchozí preventivní program, či vypracuje jeho nové pojetí. Nový návrh preventivního programu předložit řediteli školy k posouzení. (Tyšer, 2006, s. 8)

Škola musí zajistit pro práci školního metodika prevence potřebné provozní podmínky. K nim patří nejen důstojné prostředí pro konzultace školního metodika s žáky a jejich rodiči, ale také pomůcky nezbytné pro výkon jeho činnosti. Také mu poskytnout prostory pro vedení evidence s dokumenty o žácích, se kterými pracuje, v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů. Školní metodik prevence musí splňovat podmínky odborné kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost učitele příslušného stupně a typu školy, které jsou vymezeny ve vyhlášce č. 317/2005 Sb.,

o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, která navazuje na zákon z r. 2004, stanovuje pro školní metodiky možnost studia k výkonu specializovaných činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů v délce trvání nejméně 250 vyučovacích hodin. Toto studium má být podle jmenované vyhlášky ukončováno obhajobou závěrečné písemné práce a závěrečnou zkouškou před komisí, po jejímž úspěšném složení získá absolvent osvědčení. (Martanová, 2007, s. 16)

Školní metodik prevence by si měl vybudovat nejen autoritu žáků, ale i respekt u svých kolegů, a proto je nutné, aby na sobě stále pracoval a zdokonaloval se. Pedagogický sbor jistě ocení jeho všeobecný přehled a informovanost o novinkách z oblasti prevence rizikového chování. V další části naší práce navážeme na profil školního metodika prevence.

3.1 Profil školního metodika prevence

Při práci školního metodika prevence je důležité, jak na něj pohlíží jeho okolí, jestli ho práce baví a naplňuje. Pokud by ke své funkci nepociťoval kladný vztah, jistě by to vycítilo i jeho okolí a mělo by to značný dopad na důvěru mezi nimi.

Dle Tyšera (2006, s. 11) by měl pedagogický pracovník splňovat několik předpokladů, pro výkon této funkce. V první řadě musí mít zájem o tuto práci a osobní a odborné předpoklady pro její vykonávání. Také je podstatné, aby měl minimálně dva roky pedagogické praxe, chuť dál na sobě pracovat, vzdělávat se, a věnovat této funkci dostatečné množství času.

Při práci ve školním prostředí je velmi důležité dodržování etických standard, zásad a kodexů. Školní metodik prevence by se měl jako odborník snažit o získání důvěry ve své schopnosti a úsudky u žáků a jejich rodičů. Je od něj očekávána nejvyšší kvalita poskytované péče. Etické kodexy mají pomoci tyto vzájemné vztahy ujasnit a rozvíjet. (Martanová, 2007, s. 19)

Jak jsme zmínili již výše, školní metodik prevence má za úkol po nástupu do funkce zajistit materiály a finanční zabezpečení preventivního programu. Dohodnout základní pravidla pro realizaci programu na škole. Zajistit spolupráci s vedením školy, výchovným poradcem a školním psychologem. Informovat rodiče žáků o svých plánech a očekávání. Shromáždit

všechny dostupné informace o institucích, organizacích a odbornících, kteří v oblasti prevence působí. Zařídít, aby měli rodiče i žáci přístup k důležitým informacím. Vést si záznamy o jednotlivých akcích. Důležitá je i spolupráce s různými organizacemi, jako jsou střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny, nízkoprahová zařízení, policie ČR, okresní a krajský metodik prevence, další orgány správy a místní samosprávy, obecní úřady a úřady práce, domy dětí a mládeže, sportovní a zájmové organizace, nadace, centra volného času dětí a mládeže. Školní metodik prevence by měl být schopen si připravit aktivity pro žáky. Neměla by mu chybět znalost těchto skupin, zásobník her, vhodné místo pro realizaci aktivit, vlastní odborná připravenost, materiální zajištění, navození důvěrné atmosféry s žáky. Dále by měl stanovit dobu konzultačních hodin pro případné setkávání s dětmi. Vytvořit s vedením „školské poradenské pracoviště“, volnočasové aktivity, víkendové a prázdninové akce podle svých možností a v neposlední řadě využít programů pořádaných neziskovými organizacemi. (Tyšer, 2006, s. 11 - 12)

Školní metodik prevence je nejen učitel, ale také poradenským pracovníkem a zodpovídá za prevenci rizikového chování ve škole. Cílem jeho práce je předcházet rozvoji rizikových projevů chování u dětí. Do funkce školního metodika prevence může být jmenován kterýkoli učitel na škole. (Vacková a Ondráčková in Knotková et al, 2014, s. 51 – 54)

Přestože úkolů, jež má ve škole plnit přibývá, nemá učitel s touto funkcí sníženou vyučovací povinnost. Po úspěšném absolvování specializačního studia pro školní metodiky prevence má však nárok na příplatek ve výši jeden až dva tisíce korun.

3.2 Náplň práce školního metodika prevence

Školní metodik prevence vykonává činnosti metodické, koordinační, informační a poradenské a o těchto činnostech vede písemnou dokumentaci. Informuje pedagogiky, žáky a jejich rodiče o metodických a ostatních změnách v oblasti prevence rizikového chování.

Kompetence pedagogického pracovníka ve funkci školního metodika prevence jsou zařazeny ve vyhlášce 72/2005 Sb. *o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních* a následně se tato vyhláška mění ve *Vyhlášku č. 116 ze dne 15. dubna 2011*.

Podle vyhlášky (2005, s. 20 – 21) by měl školní metodik prevence zastávat tyto činnosti:

Metodické a koordinační činnosti

Školní metodik prevence by měl koordinovat a kontrolovat realizaci preventivního programu na škole, dále by měl zajistit aktivity zaměřené na prevenci rizikového chování, včasné odhalit a identifikovat projevy rizikového chování, pracovat s třídními kolektivy a vytvářet příznivé klima školy. Zajistit spolupráci školy s orgány správy a samosprávy, které působí v preventivní oblasti. V případě výskytu rizikového chování by měl kontaktovat příslušné odborní pracovníky. Dále by si měl vést odbornou dokumentaci a zápisky o žácích a tak dále. A v neposlední řadě by měl být schopen doložit písemný záznam o rozsahu své činnosti.

Informační činnosti

Dále má školní metodik prevence na starost podávání informací o vyskytujícím se rizikovém chování pedagogickým pracovníkům školy a zajišťovat nabídku programů různých organizací. Měl by se snažit získat nové odborné informace a měl by dbát na to, aby průběžně aktualizoval a vedl databázi spolupracovníků v oblasti prevence, jako jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí, střediska výchovné péče, poradny, zdravotnická zařízení, Policie ČR, orgány sociální péče, nestátní neziskové organizace a další.

Poradenské činnosti

Školní metodik prevence by měl spolupracovat s třídními učiteli, pokud zachytí náznaky rizikového chování. Dále provádí šetření u žáků a zjišťuje výskyt sociálně patologických jevů, následně poskytuje poradenství žákům a jejich zákonným zástupcům, případně domlouvá spolupráci s odbornými pracovníky. Také má na starost přípravu podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování a zajištění poradenských a preventivních služeb těmto žákům.

Problematika kompetencí souvisí značně i s otázkami motivace k práci v pomáhajících profesích, s důvody, proč chceme někomu pomáhat, co nás k tomu vede a co nás na tom přitahuje. Čím lépe dokáže školní metodik své emoce a motivy související s pomáháním druhým rozpoznávat a orientovat se v nich, tím lépe také rozpoznává hranice svých kompetencí. Péče o sebe se v některých kodexech uvádí jako samostatný princip, v jiných jako součást zásady týkající se kompetencí. K péči o sebe patří sebevzdělávání, to jak ve

smyslu učení se novým znalostem a dovednostem, tak i ve smyslu lidského sebezdokonalování. (Slavíková in Martanová et al, 2007, s. 19)

Školní metodik prevence by si měl být také vědom zodpovědnosti za vlastní zásahy a rozhodnutí. Žáci a jejich rodiče, popřípadě jiní zákonní zástupci od něj očekávají nejvyšší kvalitu poskytované péče. Měl by myslet na prospěch žáků a snažit se získat jejich důvěru.

3.2.1 Minimální preventivní program

V této kapitole se budeme zabývat minimálním preventivním programem, jeho tvorbou a realizací. Jak jsme zmínili již dříve, tvorbou minimálního preventivního programu se zabývá školní metodik prevence. Je zpracován na určitý školní rok a podléhá kontrole České školní inspekce, o jeho realizaci se vede písemný záznam ve výroční zprávě o činnosti školy a je průběžně hodnocen.

Dle Martanové (2007, s. 10) se minimálním preventivním programem rozumí konkrétní program školy zaměřený na osobnostní a sociální rozvoj a v neposlední řadě na rozvoj sociálně komunikativních dovedností žáků, je založen na jejich aktivitě, například na odmítání alkoholu a drog, smysluplným trávením volného času, vyrovnání se s úzkostí, strachem. Školní preventivní strategie není založena pouze na hromadných přednáškách a jednostranném předávání informací.

Minimální preventivní program je komplexním dlouhodobým preventivním programem školy/školského zařízení a je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného RVP, popř. je přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Při jeho realizaci vycházíme ze situace, že škola má pro něj samozřejmě pouze omezené časové, personální a finanční možnosti, a je proto nutné klást důraz na co nejvyšší efektivitu při existujících zdrojích. Program má jasně definované dlouhodobé a krátkodobé cíle a je plánován tak, aby mohl být řádně proveden. Přitom musí být přizpůsoben kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v jejím rámci, tak v jejím okolí. Program musí důsledně respektovat rozdíly ve školním prostředí, oddalovat, bránit, nebo snižovat výskyt rizikového chování a zvyšovat schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí. (Miovský, 2012, s. 13)

Minimální preventivní program je zpracováván vždy na příslušný školní rok nebo v časově delším horizontu. Je součástí výchovně vzdělávacího programu školy a vždy vychází z aktuální situace školy a reflektuje evaluaci průběhu předchozího období. Minimální

preventivní program vypracovává školní metodik prevence s ostatními pedagogickými pracovníky, zejména třídními učiteli, za podpory vedení školy. Školní metodik prevence se opírá se o užší tým spolupracovníků. Je iniciátorem, koordinátorem, zpracovatelem minimálního preventivního programu. Průběžně vyhodnocuje preventivní strategii školy a vypracovává závěrečnou evaluační zprávu za příslušný školní rok, která je součástí výroční zprávy. (Skácelová in Martanová et al, 2007, s. 33)

Převážná většina škol postupuje při přípravě svého programu dle vlastní metodiky, nebo čerpá z dříve zpracovaných programů, které jsou dostupné a již ověřené. Minimální preventivní programy jsou většinou vytvářeny za pomoci více zdrojů, příruček, modelů s doplněním vlastních prvků a originálních nápadů. Cíle programů musí být jasně definované a měřitelné.

3.2.1.1 Tvorba a realizace minimálního preventivního programu

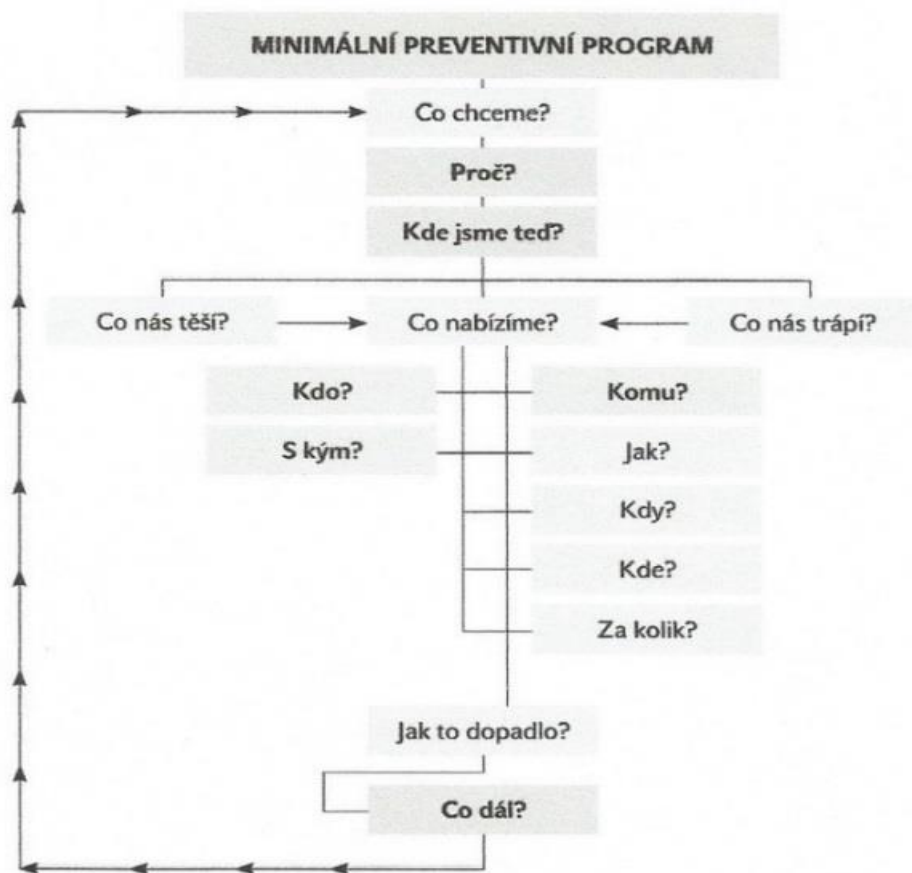
Než začneme s celou přípravou minimálního preventivního programu, je důležité zjistit od okresního metodika prevence v pedagogicko-psychologické poradně, případně od krajského školského koordinátora, jaké jsou novinky v regionální koncepci prevence. Po té provedeme aktualizaci přehledu o kvalitních nabídkách různých organizací, zabývajících se prevencí v okrese a kraji, případně i mimo něj, a aktualizujeme si kontakty na dostupná krizová, poradenská a preventivní zařízení. Získané informace předáme ostatním pedagogickým pracovníkům a řediteli školy. Společně zmapujeme konkrétní podmínky a situaci jednotlivých žáků a tříd v naší škole, riziko výskytu rizikového chování a zneužívání, případně distribuce návykových látek v naší škole, interní zdroje pro realizaci minimálního preventivního programu. Mapování situace ve škole je efektivní, je-li prováděno týmově. Ideální je, když se na něm podílí celý pedagogický sbor, kdy nejdůležitější úlohu zastávají třídní učitelé. (Slavíková in Martanová et al, 2007, s. 23)

Při zpracování MPP musíme vycházet z dostupných vnitřních a vnějších zdrojů školy (školského zařízení) a využíváme jich v následujících několika základních oblastech. Celkovou podobu schématu tvorby a logické struktury minimálního preventivního programu zachycuje obr. 1, z něhož je patrný postup s dílčími otázkami, na které v jednotlivých fázích musíme být schopni odpovědět. (Mioviský, 2012, s. 19)

Při tvorbě minimálního preventivního programu je třeba stanovit si cíle pro příslušné období, čeho chceme dosáhnout a zdůvodnit náš záměr. Dále zjistit v jakém stanu

se momentálně nacházíme, co se nám již podařilo a v čem máme naopak nedostatky. Uvedeme, kdo se na realizaci bude podílet a s kým budeme spolupracovat. Také je nutné uvést, jaké jsou cílové skupiny preventivního programu, s jakými formami a metodami budeme pracovat, kde se to uskuteční, a jaká bude finanční náročnost programu. V průběhu vyhodnocujeme jednotlivé akce a činnosti a stanovujeme cíle pro další období.

Obrázek 2: Pomůcka při tvorbě MPP (jednotlivé fáze procesu)



Zdroj: Miovský (2010, s. 104)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Tato práce je rozdělena na dvě části. V první teoretické části jsme si nastínili pojem prevence, její základní rozdělení a hlouběji jsme se zaměřili na primární prevenci, která je pro nás stěžejní. Také jsme si nastínili základní typy rizikového chování. Další část teoretické práce pojednává o systému školské primární prevence, její organizační struktura a školském poradenském pracovišti. V neposlední řadě jsme si také nastínili práci školního metodika prevence, který je pro tento výzkum stěžejní. Je to hlavní činitel v oblasti prevence na škole a má na starost tvorbu školního minimálního programu.

Druhou částí této práce je část praktická, kterou se snažíme propojit s uvedenými teoretickými poznatky.

Důvod vzniku této práce je ten, že se s rizikovým a problémovým chováním setkáváme odjakživa, ale i přesto se tato oblast začala vyvíjet až v devadesátých letech dvacátého století. V té době nastala potřeba se tématem zabývat a věnovat mu více pozornosti.

Jako se rozvíjí společnost, tak se mění a rozvíjí druhy a formy rizikového chování. To je důvodem, proč se touto oblastí máme více zajímat, zkoumat ji a věnovat jí pozornost. Stále nacházíme nové metody a přístupy, díky kterým můžeme lépe pracovat s dětmi a lidmi všech věkových kategorií. V této práci nás primárně zajímá rizikové chování na základní škole. Má se za to, že pokud se objeví problém v zárodku, tak se mu dá ještě zabránit, nebo ho alespoň zmírnit. Proto je potřeba, aby se činitelé v primární prevenci stále vzdělávali. Tato oblast může být velmi různorodá a ke každému jedinci se musí přistupovat individuálně.

Cílem této práce je prozkoumat, jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na jejich škole. Rozhodli jsme se proto z důvodu, že školní metodik prevence přímo působí na mládež a má možnost vypozorovat problém v jeho začátcích. Díky tomu lze předpokládat, že školní metodik prevence má ve školním prostředí nejvyšší vliv a přehled o rizikovém chování. Má na starost jeho prevenci a tvorbu minimálního preventivního programu a díky tomu má možnost ovlivnit budoucí generaci. Proto je potřeba, aby spolupracoval i s ostatními pedagogy na škole, především s výchovným poradcem.

Dosavadní výzkumná šetření zjistila, že v této oblasti jsou stále mezery a je co zkoumat. Vzhledem k tomu, že se zaměřujeme na školní metodiky prevence ve Zlíně, zvolili jsme

formu kvalitativního výzkumného šetření. V první řadě se chceme dostat do hloubky tomuto tématu a docílit co nejkvalitnějších odpovědí na základě přímého kontaktu s dotazovanými v jejich přirozeném prostředí.

4.1 Výzkumné cíle a výzkumný problém

Hlavním výzkumným cílem naší bakalářské práce je prozkoumat, jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na jejich škole.

V souvislosti s hlavním výzkumným cílem jsme si stanovili dílčí výzkumné cíle.

Dílčí cíle:

- zjistit, jakým způsobem metodici prevence vytvářejí školní minimální preventivní program a kdo se podílí na jeho tvorbě
- nastítnit spolupracující organizace v rámci prevence a zjistit kvalitu jejich spolupráce
- odkrýt vyskytující se rizikové chování
- popsat aktivity a strategie školy předcházející vzniku rizikového chování
- zhodnotit systém školské primární prevence a jeho nedostatky

V tomto výzkumu vycházíme z poznatků teorie, kterou jsme si vymezili výše v naší teoretické části. V této práci je našim hlavním cílem prozkoumat, jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na jejich škole. Pro kvalitu prevence na škole je nutné, aby ji prováděl opravdový odborník v této oblasti.

Z již realizovaného výzkumu krajem Vysočina, byl proveden individuální projekt s názvem Podpora systému primární prevence sociálně patologických jevů. Tento projekt vznikl na základě objednávky Odboru sociálně právních věcí KrÚ Kraje Vysočina a probíhal pomocí dotazníkového šetření mezi řediteli a školními metodiky prevence základních škol. Vyplynulo z něj, že v každém zařízení působí osoba zodpovědná za prevenci rizikového chování na škole a ve většině těchto institucí probíhají programy na prevenci tohoto chování. Dále bylo zjištěno, že zhruba $\frac{3}{4}$ těchto osob má odpovídající vzdělání a ostatní si jej doplňují. Přes polovinu respondentů odpovědělo, že tuto funkci vykonávají ve svém volném čase, nad rámec svých pracovních povinností. Třicet respondentů uvedlo, že má snížený úvazek o 1. hodinu, určenou výhradně pro výkon této činnosti. Spolupráci s odbornými zařízeními využívá 80,5%, s okresním metodikem prevence pak 62,1%. Nejčastěji probíhá spolupráce s pedagogicko-psychologickou

poradnou, Policií ČR a městskými úřady. Spolupráce s rodiči probíhá zhruba v 70 % škol. V rámci preventivních programů je nejčastější metodou aktivit ve formě besed pro žáky, kdy ve většině případů využívají pomoc externích subjektů. Důležité místo zaujímají nestátní neziskové organizace. Aktivity v rámci preventivních programů jsou z 87,9% hrazeny z vlastních zdrojů, v méně jak polovině pak z grantů a dotací. V 87,8% institucí je zřízená schránka důvěry. Nejčastější témata aktivit se žáky jsou nebezpečí s užíváním návykových látek, šikana, rizikové chování v dopravě. Nejméně se řeší témata zaměřená na rasismus, xenofobii, extremismu a nebezpečí sekt. Mezi problémy k řešení patří agresivita, vandalismus, vulgarita, nekázeň a mezilidské vztahy. Témata jsou spojena s nezvládnutím emocí u dětí a neklidným obdobím dospívání. Zajímavý je výskyt problémů spojených s rozvojem moderních technologií především internetu a sociálních sítí. Respondenti by nejvíce ocenili zlepšení spolupráce s rodiči a jako krajní variantu vidí přesun problémových dětí do jiných zařízení. Projekt probíhal od konce roku 2010 do začátku roku 2012 a zúčastnilo se jej 256 zodpovědných pedagogických pracovníků.

Z těchto výzkumů a zjištění vyplývá, že je stále co zlepšovat a je potřeba se touto problematikou zabývat do hloubky, jelikož je toto téma v dnešní době stále aktuální a ožehavé. S problémovým a rizikovým chováním mládeže se setkáváme od nepaměti, ale funkce školního metodika prevence je funkcí zcela novou a zatím ne příliš známou. Tímto výzkumem chceme napomoci tomu, aby vynikla důležitost této funkce a samotné práce školního metodika prevence. Také chceme díky tomuto výzkumu usnadnit práci dalších školních metodiků prevence při realizaci prevence na škole.

Problematikou rizikového a problémového chování u dětí a mladistvých se zabývá velké množství autorů. Z nejznámějších uvedeme například Karla Nešpora, Ladislava Csémyho, Michala Miovského, Vratislava Pokorného a Marii Vágnerovou. Dalším důležitým činitelem v prevenci je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky.

4.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky jsou podstatou každého výzkumu, ukazují nám směr jakým vést výzkum a měly by být v souladu se stanovenými cíli. (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 69)

Na základě stanoveného hlavního výzkumného cíle jsme formulovali hlavní výzkumnou otázku a její dílčí výzkumné otázky.

Hlavní výzkumnou otázkou je:

Jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na školách?

Na základě stanovení hlavní výzkumné otázky jsme stanovili dílčí otázky:

- Jak školní metodici prevence vytvářejí školní minimální preventivní program a kdo se podílí na jeho tvorbě?
- S jakými organizacemi v oblasti prevence škola spolupracuje, a jaká je kvalita jejich spolupráce?
- Jaké projevy rizikového chování se na školách vyskytují a jaké aktivity a strategie škola využívá k prevenci tohoto chování?
- Jaké nedostatky vidí školní metodici prevence v současném systému školské primární prevence a co navrhují zlepšit?

4.3 Strategie výzkumu

Cílem je do hloubky prozkoumat, jakým způsobem je prevence realizovaná na škole. Výzkum je tedy zaměřen na školní metodiky prevence, jejich činnost a tvorbu minimálního preventivního programu. Rozhodli jsme se získat potřebné informace pomocí kvalitativní výzkumné metody, která nám umožní nahlédnout blíže do dané problematiky a získat tak detailní popis, jak prevence probíhá.

Kvalitativně orientovaný výzkum nám může pomoci prozkoumat daný jev z širší perspektivy a tím mu více porozumět a umožní nám zkoumat jej do hloubky. Je realizován v přímém kontaktu s respondenty v jejich přirozeném prostředí, ve kterém je problematika zkoumána. Na druhou stranu je tato metoda časově náročná. Je potřeba zjistit subjektivní postoje a názory, po té provést transkripci rozhovorů a její následnou analýzu.

Doufáme, že je tato kvalitativní metoda výzkumu pro nás přínosem a umožní nám lépe porozumět problematice prevence a postojům školních metodiků prevence.

4.4 Metoda sběru dat

Metodou sběru dat byl zvolen **polostrukurovaný rozhovor**. Jedná se o nejpoužívanější metodu kvalitativního výzkumu. Polostrukurovaný rozhovor je založen na předem připraveném seznamu hlavních otázek, přičemž v jeho průběhu můžeme rozhovor obohatit o otázky další, které nám mohou pomoci porozumět jevu blíže a tím si taky ověřit, zda jsme odpověď pochopili správně.

4.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří **školní metodikové prevence** na základních školách ve Zlíně. Každá základní škola má svého metodika, který koordinuje tvorbu minimálního preventivního programu, aby zamezil výskytu rizikového chování. Proto nás zajímají právě tito pedagogové, kteří se zabývají prevencí na školách. Pro zachování anonymity těchto pedagogů nebudou dále zmiňována jejich jména ani názvy škol, ve kterých byl výzkum proveden. Tito respondenti byli vybráni záměrně z přibližně dvaceti škol ve Zlíně. Školní metodikové prevence byli kontaktováni prostřednictvím e-mailové adresy nebo telefonicky. Ve výzkumu jsou zahrnuti jak muži, tak i ženy. Celkem se výzkumu zúčastnili tři ženy a tři muži. Všichni tito pedagogové mají vysokoškolské vzdělání a dlouholetou praxi ve školství, jejich věk je v průměru třicet pět let. Důležité informace o respondentech jsou zaznamenány v tabulce č. 1.

Tabulka 1: Základní údaje o výzkumném souboru

Respondent	Pohlaví	Délka působení ve funkci ŠMP	Specializační kurz pro ŠMP	Vyhrazen čas pro prevenci	Příplatek/ ohodnocení ŠMP
A	Žena	1,5 roku	Ne	Ne	Ne
B	Muž	6,5 roku	Ano	Ne	Ne
C	Žena	8 let	Ano	Ano	1 500,-
D	Žena	6 let	Ne	Ne	Ne
E	Muž	7 let	Ne	Ne	Ne
F	Muž	1, 5 roku	Přerušeno	Ne	Ne

4.6 Realizace výzkumu

Výzkum byl uskutečněn se školními metodiky prevence na základních školách ve Zlíně. Respondenti byli kontaktováni elektronicky nebo po telefonu, kdy byli seznámeni s účelem výzkumu a tématem této práce. Dali jsme respondentům možnost výběru místa, tak aby se cítili dobře. Všichni tito pedagogové zvolili jako místo setkání školní prostředí, které je pro ně přirozené. Byl brán také ohled na jejich časové možnosti, tudíž jsme se jim pokusili co nejvíce přizpůsobit, abychom nenarušili jejich harmonogram. Realizace výzkumu na školách probíhala od února do března. Již na začátku jsme respondenty seznámili s průběhem rozhovoru a dostali jsme souhlas s pořízením zvukového záznamu a použitím výsledků rozhovorů do výzkumu.

Jak jsme již dříve zmínili, jako metodu sběru dat jsme použili hloubkový polostrukturovaný rozhovor, kdy jsme postupovali podle předem připravených otázek, které jsme v případě potřeby doplňovali o otázky dílčí. Někteří pedagogové byli ze začátku nervózní, ale pak se atmosféra zlepšila a respondenti se více otevřeli. Každý odpovídal jiným způsobem. Některý mluvil i o věcech na které nebyl dotazován, jiný zase odpověděl stručněji, ale dostatečně. Délka rozhovorů byla v průměru 15 minut. Někdy bylo také potřeba otázku přeformulovat, případně se doptávat, abychom získali potřebnou odpověď.

Důležitou fází byla samotná transkripce rozhovorů, přičemž opakující se slova byla vynechána, u některých odpovědí byla nutná úprava slovosledu, ale celkový význam odpovědí i nářečí bylo zachováno.

5 ANALÝZA ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ

V následující kapitole se věnujeme analýze údajů získaných pomocí polostrukturovaných rozhovorů s šesti metodiky prevence.

Jako metodu analýzy dat jsme zvolili **otevřené kódování** podle knihy Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách od Švaříčka a Šed'ové.

Nejprve jsme si z přepsaných rozhovorů vytvořili jednotlivé kódy, kterým jsme přiřadili jednotlivé názvy. Jednotkou kódu může být slovo, sekvence slov, věta či odstavec. (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 211).

Dále byl vytvořen seznam jednotlivých kódů, které byly na základě jejich podobnosti zařazeny do kategorií. Celé schéma si představíme níže.

Obrázek 3: Schéma kategorií a kódů



5.1 Preventivní opatření

Tato kategorie se zabývá tvorbou školního minimálního programu. Zjistíme, jakým způsobem školní metodici prevence program vytvářejí a kdo všechno se na jeho přípravě podílí.

Kategorie je tvořena z těchto kódů:

- zaběhnuté koleje
- minimální změny
- ve spolupráci
- bez pomoci

V teoretické části naší práce jsme se již seznámili s tím, kdo je nejdůležitější osobou v oblasti preventivního působení na škole. Školní metodik prevence zodpovídá za tvorbu minimálního preventivního programu a celkově se snaží předcházet projevům rizikového chování na škole.

Tato část vypovídá o tom, jakým způsobem školní metodici prevence postupují při vytváření školního minimálního preventivního programu, zda čerpají z praxe, nebo se někde inspirovali a kdo všechno se podílí na jeho tvorbě. Většina respondentů se shodla v tom, že minimální preventivní program mají již vytvořen a v průběhu roku se do něj nějakým způsobem zasahuje. Navazují na předchozí a řídí podle požadavků učitelů. Na otázku jak se program vytváří se metodik (B) vyjadřuje následovně: *„Tak první si vezmu ten starý minimální preventivní program, projedu si ten starý, podívám se, co se povedlo, co se nepovedlo a víceméně navazuji na ten předchozí.“* Metodik (A) se zmiňuje, že je zbytečné každý rok vytvářet program nový. Při vytváření školní metodici přemýšlejí o tom, co se událo v minulých letech a podle toho se odrážejí. V podstatě navazují na aktuální problémy ve škole. Dva metodici (C a E) také uvádějí, že při tvorbě čerpají z praxe. Pro upřesnění uvedeme výpověď respondenta (E): *„Při vytváření minimálního preventivního programu většinou čerpáme z praxe a z požadavků učitelů. My se tak jako společně i na poradě dohodnem, co by bylo dobré a co ne.“* Většina metodiků pozici převzali po jiném pedagogickém pracovníkovi. Metodik (F) se z velké části inspiroval předchozími metodiky. Situaci objasňuje následovně: *„Tak já jsem se z velké části inspiroval vlastně tím, co tady už bylo, protože docela se tady ti učitelé střídali na té pozici, ale ten preventivní program řekněme, že s každým tím vyučujícím byl o něco lepší, takže my už to máme dlouhá léta zavedené.“*

Také jsme se již dříve zmínili, že školní metodici prevence program zpracovávají pomocí předem připravené osnovy. Na to navazuje metodik (E): „*Já jsem to vlastně převzal, takže tu základní šablonu už mám a tu dodržujeme.*“ Z toho plyne, že metodici většinou zaběhli do již zajetých kolejí.

Dva respondenti (A a F) se shodují v tom, že zasahují do minimálního preventivního plánu jen minimálně a obnovují jej podle potřeby. Metodik (A) uvádí: „*Takže ten program je, vlastně nějak byl vytvořen a jenom v průběhu každého roku se nějakým způsobem do něho zasahuje.*“ Dále dodává, že minimální preventivní program je přiměřen věku a odráží se i ve výuce, tudíž je pro ně zbytečné vytvářet zcela nový program.

Většina respondentů uvedlo, že vytváří školní minimální preventivní program v úzké spolupráci s ostatními pedagogickými pracovníky. Vítají nové nápady a náměty, rádi se a spolupracují spolu. Metodik (E) se vyjadřuje následovně: „*My se tak jako společně i na poradě dohodnem, co by bylo dobré a co ne, a pak s požadavky třídních učitelů si dohodnem, co by bylo fajn.*“ Respondent (A) se zmiňuje, že minimální preventivní program je vyvěšen na webu a každý má možnost se s ním seznámit a je otevřen těm, kteří by přišli s nápadem, jak jej vylepšit. Metodik (B) uvádí, že se občas musí někoho zeptat. Pro objasnění uvádíme jeho výpověď: „*Občas se musím někoho zeptat, jestli má třeba nějaký návrh, nebo něco co by tam chtěl, aby tam bylo. Občas se zeptám paní zástupkyně, jestli jim tam třeba něco nechybělo z loňska.*“ Poslední metodik, který uvedl, že vytváří program v úzké spolupráci, tak využívá pomoci výchovné poradkyně.

Zbylí dva metodici prevence program vytvářejí sami. To vystihuje metodik (F): „*Tak ano, já ho vytvářím sám, je to vlastně mojí povinností ho vytvořit.*“ Metodik (D) také uvedl, že program vytváří zcela sám a pokračoval v přechozích plánech po kolegyni.

Z rozhovorů s metodiky prevence jsme zjistili, že minimální preventivní program školy se pouze nějakým způsobem obnovuje. Metodici navazují na předchozí plány a řídí se podle momentální situace. Mají stanovenou šablonu, kterou pouze obměňují. Nahlízejí do předchozího plánu, aby zjistili, co již řešili a snaží se i ostatní vést k tomu, aby se do tvorby zapojili. Program většinou převzali od bývalých kolegů a kolegyně. Z toho vyplývá, že tento preventivní plán se každoročně nový nevytváří, pouze se do něj podle potřeby zasahuje a metodici většinou úzce spolupracují s ostatními pedagogickými pracovníky.

5.2 Pomocná ruka

Tato kategorie je zaměřena na organizace, se kterými škola v rámci prevence spolupracuje. Na začátku si řekneme, koho si metodici zvou do školy, kdo hradí preventivní programy, s kým byli spokojeni a s kým naopak ne. Také se dozvíme, co je rozhodujícím faktorem při výběru preventivních aktivit pro metodiky a školu celkově.

Kategorie je tvořena z následujících kódů:

- jmenujeme se
- kdo hradí
- spokojenost
- kvalita versus cena

Již dříve jsme se zmínili o tom, že realizování prevence je povinností každé školy. Prevenci má na starost školní metodik prevence, který spolupracuje s ostatními pedagogickými pracovníky. Nastupují zde organizace, které nabízí široké spektrum preventivních programů pro školy a jejich žáky.

Je často obtížné odlišit, která aktivita a program je účinný a vhodný k tomu, aby zabránil projevům rizikového chování. Proto na škole vznikla důležitá pozice školního metodika prevence, který musí zhodnotit, zda nabídky organizací jsou vhodné pro realizaci primární prevence na škole.

V následující části si shrneme spolupracující organizace. Z výzkumu vyplynulo, že nejčastěji zmíněnou organizací byla Unie Kompas, která přichází do škol s širokou nabídkou svých preventivních programů a aktivit. Tuto neziskovou organizaci zmínilo pět respondentů. Dále do škol nějakým způsobem zasahují a vstupují: Policie ČR, hasičský záchranný sbor, městská policie, objevuje se zde i Poradna pro ženy a dívky a centrum Mádio. Metodik (D) zmiňuje i Český červený kříž. Respondent (F) si naopak chválí centrum Renarkon. Následně zde byli zmíněni i jednotlivci, probační a mediační služba na Krajském soudu a dům Ignáce Stuchlého.

Metodik (B) se vyjadřuje následovně: „*Tak v podstatě spolupracujeme hlavně s panem Stavjaníkem z Unie Kompas a občas, když se mi něco líbí, tak někde zabrousím do nějakých jiných vod, ale není to jako pravidelné, to je spíš jenom náhoda. Tady v podstatě s něma spolupracujeme nejvíc, nejsou nějak extra předraženi a myslím si, že zkušenosti mají a jsme s něma naprosto spokojeni. Vždycky nám vyjdou vstříc.*“

Jak jsme již řekli, do škol dále nejčastěji vstupuje i Policie ČR se svými preventivními aktivitami, kterou zmínili čtyři metodici prevence. Městská policie se objevuje u tří škol, kde metodici působí, stejně je na tom i Poradna pro ženy a dívky. Ostatní organizace se objevují u zmíněných škol maximálně dvakrát. Pro příklad uvedeme ještě odpověď metodika (C): *„Nejčastěji je to teda Policie České Republiky, městská policie, Unie kompas, hasičský záchranný sbor, Český červený kříž a to je tak asi všechno. A spolupracujeme s domem Ignáce Stuchlého ve Fryštáku.“*

S výše zmíněnými organizacemi jsou školní metodici prevence víceméně spokojeni a spolupracují s nimi již dlouho. Vybírají si hlavně podle cenové dostupnosti. Chtějí, aby programy nebyly příliš nákladné. Čtyři metodici zmínili, že preventivní aktivity si hradí žáci sami. Jeden metodik (A) to zmiňuje následovně: *„A potom vlastně děláme preventivní programy, a to řeknu na rovinu, že to děláme tak, aby to třeba pro tu školu, pro ty děti nebylo drahé.“* Do toho vstupuje metodik (D) a vysvětluje situaci následovně: *„Snažím se vyhledávat takové programy, které jsou víceméně zdarma.“* Ostatní se shodují v tom, že preventivní programy jsou hrazeny ze SRPŠ. Jeden z respondentů (E) odpovídá na otázku ohledně hrazení programů následovně: *„Děti samy, nebo ze SRPŠ. Prostě na něco si musí přispět žáci sami.“* Zajímavostí je, že jeden metodik prevence letos získal příspěvek z města na seznamovací pobyt žáků 6. třídy a chystá se jej využít i v příštím roce. Zmíněnou organizací bylo i centrum Mádio. Metodik (B) uvádí: *„Vím, že ještě tady existuje třeba Mádio, ti jsou úplně jako drazí, jak s kvalitou to nevím.“*

Organizace, se kterou dva metodici prevence (C a D) byli nespokojeni, se jmenuje Centrum pro rodinu. Metodik (D) vysvětluje: *„Měli jsme tady kdysi organizaci, myslím, že to bylo Centrum pro rodinu, a to bylo takové, jako moc to vedli náboženským směrem, takže to jsme teda jako opustili.“* Uvádí také stížnost rodičů vedenou směrem k této organizaci, tudíž s nimi již nespupracují.

V této části jsme se dozvěděli, s jakými organizacemi v rámci prevence školy spolupracují, z jakých zdrojů je tato prevence hrazena, podle čeho se školní metodici prevence řídí při výběru preventivních programů, a také jsme zmínili i organizaci, se kterou spokojeni nebyli a spolupráci museli rozvázat. Zjistili jsme, že nejčastěji si do školy zvou Unii Kompas, Policii ČR, městskou policii a Poradnu pro ženy a dívky. Naopak nebyli spokojeni s Centrem pro rodinu. Dále jsme zjistili, že programy si hradí buď děti samy, nebo jsou hrazeny ze SRPŠ a jedna škola dostala i příspěvek na prevenci od města.

Školní metodici prevence se při výběru organizací rozhodují především podle ceny a spokojenosti. Jeden metodik zmínil, že preferuje programy, které jsou zdarma.

5.3 Problémová mládež

V následující kategorii se budeme zabývat problémovým a rizikovým chováním žáků. Dozvíme se, jaké jsou časté projevy rizikového chování na školách a zda si metodici přiznávají, že by v jejich škole mohlo být něco v nepořádku.

Kategorie je tvořena z těchto kódů:

- nepřiznám si
- známé projevy
- moderní technologie

Již v teoretické části naší práce jsme zmínili, že problematice rizikového chování je věnována stále vyšší pozornost. Je to oblast velmi rozsáhlá a různorodá. Jedná se o jedno ze současných témat, u kterého zaznamenáváme trvalý nárůst.

Občas je těžké a složité si přiznat, že problémy se mohou týkat i nás. Rizikové chování se objevuje čím dál častěji a můžeme zaznamenat i jeho proměny.

Čtyři metodici prevence si na jednu stranu nepřiznávají, že by v jejich škole bylo něco v nepořádku. Často se brání tím, že jejich škola je bezproblémová, mají fajn žáky, nebo že u nich je to jinak. Pro příklad uvedu část výpovědi respondenta (F): „*No my jsme docela škola jako pohodová.*“ A to je jen ústřížek toho, jak se k problému rizikového chování na škole staví, jelikož z dalšího textu by bylo patrné, o kterou školu se jedná. Další metodik (E) má za to, že na jejich škole to mají trošičku jinak. Tvrdí, že je to znát i na tvorbě minimálního preventivního programu a dodává: „*Já fakt nemusím řešit takové ty problémy, jako řeší na těch jiných školách.*“ Další metodik (A) přiznává: „*Takže tady ty patologické jevy, třeba co se týče alkoholu, kouření, tam to je jako dost minimalizované.*“ Na druhou stranu přiznává, že i u nich se rizikové chování vyskytuje. Ale dodává: „*Někdy některé věci jsou velice těžce odhalitelné.*“ A dále také podotýká: „*Ale musím říct, že jako neházeme nic pod koberec.*“ Také tento metodik následně popisuje jeden případ rizikového chování u nich na škole, kdy žáci ukradli paní učitelce klíče od skříňky. Udělali si duplikát tohoto klíče a následně chtěli poškodit jednoho ze spolužáků. Naštěstí tento případ školní metodik s pomocí žáků odhalil a následně vyřešil.

Z výpovědí respondentů jsme zjistili, že nejčastějším projevem rizikového chování na školách je šikana. Kterou uvádějí čtyři metodici prevence. Jak jsme již zmínili v teoretické části, tak projevy šikany jsou na školách odjakživa. Problém šikany na jejich škole vysvětluje metodik (F) následovně: *„Rozhodně je tu nějakou formou šikana, to je na každé škole asi, ale řekl bych, že slabšími formami. Neprojevují se tady nějaké jako agresivní chování, že by tady byly nějaké úrazy kvůli šikaně, spíš je to teda psychická, která může být teda horší, než fyzická, ale takové jako dětské popichování, dělání si z někoho srandu, jako někdy to překročí hranici ano, ale vyskytuje se tady opravdu minimum nějaké kyberšikany nebo něčeho takového. Jakože by to bylo extra závažné, aby to dopadlo, jako na nějakých středních školách nebo něco, tohle ne.“* I zbylí metodici zmiňují, že na jejich škole se šikana nějakým způsobem vyskytuje. Metodik (B) popisuje, že každá škola může v průběhu roku zaznamenat náznaky nebo pokus o šikanu. Říká, že záleží na tom, kam až to nechají zajít. Ze začátku může jít o pouhé pošťuchování, pak to může přerůst přes šikanu. Dodává: *„ale nějaké významnější, že by jsme tu měli rizikové chování, to moc ne.“*

Dále metodici kromě šikany zmiňují i kouření, vztahové problémy, alkohol, záškoláctví, krádeže a také byl zmíněn ostrakismus. Pokud někoho ostrakizujeme, znamená to, že ho chceme vyloučit z kolektivu. Tudíž by se toto vyjádření dalo také brát jako náznak šikany. Jako příklad rizikového chování uvedeme výpověď metodika (C), který se vyjadřuje následovně: *„Tak u nás je to asi záškoláctví, s tím se asi nejčastěji setkáváme.“* Vztahové záležitosti uvedli dva metodici. Někdy pod vztahovými problémy můžeme hledat i šikanu.

Metodici hovoří o tom, že významnější projevy zatím neřešili a podotýkají, že je to stejné, jako na každé jiné škole.

V současné době se zde objevují i problémy způsobené novou technologií. O mobilních technologiích se zmiňují tři metodici prevence. Metodik (C) to vysvětluje následovně: *„Poslední dobou ještě kyberšikana se nám hodně začala objevovat – přes Facebooky a tyto věci.“* Další metodik (E) zaobalil problém moderní techniky a vztahů: *„Vyloženě nějaké rizikové chování, jako takové zas až tady se takhle moc neřeší, sem tam nám to ujede v tom, že některé děcka dost často používají mobil, víc než je zdrávo, takže jako bych řekl, ta horní hranice toho s čím se tady jakože můžeme setkat. Vztahové věci a možná něco kolem tady téhle techniky s mobilem, ale jinak jakoby se nedostáváme do krajnějších případů.“*

Abychom to shrnuli, tak metodici prevence se snaží všechny projevy rizikového chování zavčas odhalit. I přesto přiznávají, že některé věci jsou těžce odhalitelné. Nejčastějším projevem nevhodného chování na škole je šikana. Ta se vyskytuje téměř na všech typech škol. Mnohdy může být prováděna i mimo školu, nebo pomocí moderních technologií, kterou nazýváme kyberšikanou. Metodici si ze začátku problém přiznat nechtěli, ale následně uznali, že běžné projevy rizikového chování jsou vlastně problémem každé školy.

5.4 Aktivity a strategie

Tato kategorie je zaměřena na preventivní aktivity a strategie, které škola využívá k prevenci rizikového chování. Školní metodici prevence se starají o průběh preventivních opatření během školního roku. Škola se na jednu stranu snaží propojovat prevenci s běžnou výukou, a na druhou stranu využívá pomoci externích subjektů. V následující části se tedy dozvíme, jakým způsobem škola zabezpečuje předcházení rizikového chování.

Kategorie je tvořena z těchto kódů:

- pomoc zvenčí
- naše škola
- vlastní program

V této části nás zajímalo, jak školní metodici prevence předcházejí možným projevům rizikového chování. Je důležité věnovat této problematice značnou pozornost, vymýšlet a vytvářet nové strategie a aktivity, které by zamezili vzniku rizikového chování. Již výše jsme zmínili, že na prevenci školy mají značný podíl všichni pracovníci školy.

Většina metodiků prevence využívá právě pomoci různých organizací, nejčastěji formou preventivních programů, přednášek, besed, vodí děti na různé výstavy, divadelní představení a jezdí na exkurze. Na otázku, jaké aktivity a strategie využívají k prevenci, se metodik (B) vyjadřuje následovně: „Většinou je to buď formou nějakých přednášek, kdy děcka někam buď zavedu, nebo někoho pozvu sem. Víc moc to nejde. Možností není moc. Když už je jich víc, tak ne všechny jsou dobré a je jich většina dost silně zaplacené.“ Tento metodik dále tvrdí, že se snaží, aby každá třída měla alespoň jedenkrát za rok preventivní program. Navíc využívají další besedy či přednášky. Metodik (C) zmiňuje i čtyřhodinové interaktivní programy. Situaci popisuje následovně: „Tak ráda používám, jsou to takové interaktivní programy, většinou čtyřhodinové, děláme to ve spolupráci s Unii Kompas a zdá se nám, že to má celkem dobré výsledky.“ Při výběru programů většinou spolupracují

a radí se s třídními učiteli, co by bylo dobré, na co by se měli zaměřit. To vysvětluje respondent (E) následovně: „*Tak zase spolupráce třídní učitel, já co dostanu jakoby nabídku a prostě zkoumáme, společně se dohodneme, jestli ano nebo ne, jestli tuhle přednášku, tam je dobré zanést, nebo není, prostě takhle, jak to máme, jakoby prevenci proti tomu.*“ Metodik (F) dodává: „*Snažíme se právě ty lektory tady tohoto vybírat, aby byly aktivní a ty děcka zaujmuli.*“ Metodici dále uvádějí, že se snaží naplnit školní rok preventivními programy tak, aby se dostalo na každou třídu.

Oproti tomu metodici využívají primární prevenci i v běžných hodinách ve škole. Metodik (A) se vyjadřuje následovně: „*Víceméně něco se prolíná do těch jednotlivých hodin. Ano to znamená, že převážnou většinu toho je v hodinách občanské výchovy, výchovy ke zdraví a vlastně ty výukové předměty, které se nějakým způsobem o to opírají.*“ Dva metodici prevence využívají k prevenci i třídnické hodiny. Do toho vstupuje metodik (F) a dodává: „*Snažíme se pracovat na třídnických hodinách, vlastně ta třída se může setkávat trošku v jiném prostředí, než je normální vyučování.*“ Další zmiňovanou položkou je spolupráce mezi metodikem a třídním učitelem, dále spolupracují se školním psychologem a výchovnou poradkyní. Metodik (D) to vysvětluje následovně: „*Tak máme tady školní psycholožku, třídní učitelé mají třídnické hodiny, snaží se tam zapojit ty děcka, dělají takové aktivity, které jsou smyslem sociální výchovy. Pokud je tam třeba náznak nějakého problému, tak to se snaží řešit ten třídní učitel, pokud si s tím neví rady, možná je lepší pozvat toho psychologa. Vyšetřování nějakých problémů řeší kolegyně výchovná poradkyně. Takže to máme rozdělené takto.*“ Pokud by byla prevence v hodinách účinná, tak by nejspíše preventivní programy organizací nebyly tolik potřebné. Jenomže škola nemá dostatečné množství prostoru starat se o prevenci a stíhat děti připravovat pro život. Školní metodik prevence může alespoň řešit vzniklé problémy včas a přímo na místě.

Poslední zmíněnou věcí bylo, že jedna základní škola využívá program proti šikanování. Respondent (D) to popisuje následovně: „*V podstatě máme zpracovaný program proti šikaně.*“ Dále dodává, že pedagogický kolektiv školy byl proškolen, aby věděl, jak program vytvořit, jak postupovat při řešení šikany a jaké klást otázky. Určitě je vhodné, aby pedagogičtí pracovníci byli řádně proškoleni, aby mohli účinně a okamžitě předcházet možným nežádoucím projevům.

Z toho můžeme vyvodit, že školní metodici prevence využívají především pomoci externích organizací, které provádějí různá preventivní opatření, jako jsou programy, besedy a přednášky. Dále žáci navštěvují akce, do kterých řadíme výstavy, divadelní

představení, exkurze. Školy mají také zahrnutou prevenci i ve třídnických a vyučovacích hodinách. Na pomoc metodikům přichází třídní učitelé, školní psycholog a výchovná poradkyně. Jedna ze zmíněných škol má také vytvořený vlastní program proti šikaně.

5.5 Co vylepšit?

Poslední kategorie se soustřeďuje na nedostatky v současném systému školské primární prevence. Ptali jsme se metodiků, v čem vidí nedostatky a co by rádi změnili. Na systému prevence rizikového chování je stále potřeba pracovat a stále co zlepšovat. Je to aktuální téma, o kterém se často hovoří. Nedostatky v systému nejspíše jsou a nadále i budou. Metodici prevence často postrádají dostatečné množství času pro realizaci prevence na škole. Také by přivítali ohodnocení za vykonanou práci. To by je jistě motivovalo k jejich aktivitě. Další věcí, na kterou narážíme, je spolupráce, která je pro prevenci nezbytná. Ať už se jedná o spolupráci s různými institucemi, či poradnami, tak je důležitá i spolupráce mezi metodiky navzájem. Problém může být ve financování preventivních aktivit školy a také v nepřipravenosti pedagogů pro práci s problémovou mládeží.

Kategorie je tvořena z těchto kódů:

- vymoženosti
- kolektivní spolupráce
- financování
- efektivní praxe

Jak jsme již zmínili v teoretické části naší práce, tak systém školské primární prevence by měl být ucelený soubor s jasnými pravidly a fungováním, jelikož jeho špatné fungování by mělo značný dopad na nejpočetnější skupinu z hlediska preventivního působení, a to na děti, mládež a mladé dospělé.

Podle zákona má výchovný poradce možnost sníženého úvazku, což u školních metodiků prevence zatím neplatí. Pokud školní metodik prevence absolvoval studium k výkonu specializovaných činností v minimální délce 250 hodin, má nárok na příplatek 1000,- až 2000,- Kč měsíčně, podle §133 Zákoníku práce.

Pouze dva respondenti (metodici B a C) uvádí, že absolvovali speciální kurz pro školení metodiky prevence. Ostatní kurz nemají a pouze jeden respondent jej přerušil. Všichni zmiňují, že funkci vykonávají nad rámec své činnosti a pouze jeden metodik (C) je za svou práci finančně ohodnocen. I to všechno se může odrážet v kvalitě jejich práce.

Další důležitý faktor v kvalitě jejich práce, může být i čas. Pokud metodik prevence nemá dostatečné množství času na řešení problémů a musí je odkládat, pak se to odráží právě na dětech a jeho postavení. Čtyři metodici prevence se přiklání k možnosti zkráceného úvazku, aby měli na prevenci vyhrazenou alespoň jednu, nebo dvě hodiny v týdnu. K tomu se metodik (F) vyjadřuje následovně: *„Kdybych to měl brát úplně prakticky, tak bych uvítal, kdybych měl taky vyhrazené nějaké hodiny z týdne na tady tuto činnost vyloženě, protože je opravdu náročné zvládat toho metodika, když má člověk odučit ten den šest hodin a naskytne se nějaký problém, měl by být vlastně po ruce, jako i naslouchat tomu žákovi, kterému se stal nějaký ten problém.“* Metodik to vysvětluje tak, že pokud nastane problém, měl by se řešit okamžitě. Dodává: *„protože nemá smysl, když se něco stane, aby bylo ticho po pěšině a začalo se to řešit za dva dny, až já budu mít volnou hodinu, takže v takovém směru je to nepraktické.“* Toto tvrzení nejspíše vystihuje, proč je čas tak důležitý při této pozici. Mnohdy právě tito pedagogičtí pracovníci vykonávají funkci metodika nad rámec své činnosti a věnují jí jakoby čas navíc. Respondent (A) se k situaci vyjadřuje následovně: *„Já si myslím, že by ten preventista, měl mít taky nějakou hodinu, dvě, nebo aspoň tu hodinu z úvazku. Protože je to vlastně práce, která je pro tu školu.“* Uvádí, že musí zajišťovat besedy, vyšetřování, jednání s rodiči a je to spousta další práce, které má na starost. Metodik (C a D) se také shodují, že by uvítali možnost sníženého úvazku, aby na prevenci vzniklo více prostoru. Naopak respondent (E) uvedl, že s časem problém nemá.

Další zajímavostí je, že pokud školní metodik prevence neabsolvoval specifické studium pro školní metodiky prevence, pak nemá nárok na příspěvek za tuto činnost. K tomu se vyjadřuje metodik (D): *„Bylo by vhodné jasně si stanovit, kdo dostane nějaký příplatek, nějaké ohodnocení, jestli ten, který má kurz, nebo všichni, protože, i kdyby třeba já kurz nemám, tak stejně se tomu musím věnovat, takže asi tak.“* Zajímavý je fakt, že metodici nejspíš ani neví, že ze zákona nemají nárok na příspěvek, pokud neabsolvovali kurz. To by mělo být jejich hnacím motorem, nejen kvůli finančnímu ohodnocení, ale celkově kvůli jejich práci, aby ji vykonávali jako odborníci a ne jen jako pedagogičtí učitelé vyučující například matematiku.

Další věcí, na kterou při prevenci narážíme, je spolupráce školních metodiků prevence mezi sebou, setkávání školních metodiků s krajským a okresním metodikem a v neposlední řadě spolupráce s poradnami a dalšími institucemi. Dva metodici (B a E) by přivítali vícero nabídek od nadřízených v oblasti prevence. Metodik (B) to vysvětluje následovně: *„Stejně*

si myslím, že by to mohlo probíhat tak, že i ty programy by mohli nabízet právě ti naši nadřízení z oblasti prevence, že by nám mohli předsouvat nějaké nabídky a z organizovat pro školy.“ Jeho tvrzení naopak vyvrací metodik (F) následovně: *„Ta nabídka těch programů je docela super a vlastně i člověku se stačí podívat na internet a najde si všechno.“* Dva metodici (D a E) jsou s komunikací s nadřízenými spokojeni. Dostávají informace z kraje a od různých organizací. Metodik (E) se k tomu vyjadřuje stručně: *„Ty důležité věci, co potřebuji sdělit, tak to se k nám vlastně dostane.“* V tomto směru je na jednu stranu spokojen, ale na druhou by uvítal spolupráci s dalšími organizacemi a poradnami. Metodik (B) také uvádí, že by se metodici prevence měli setkávat častěji. To koresponduje s jeho tvrzením: *„Určitě si myslím, že by se měli potkávat častěji, než jedenkrát za rok.“* Spolupráce mezi sebou je určitým způsobem pro metodiky prevence důležitá a přínosná, mohou si předávat různé zkušenosti, inspirovat se jeden od druhého a případně si vzájemně poradit. Proto je důležité, aby mezi sebou udržovali kontakt a setkávali se co nejčastěji.

Metodici prevence by přivítali zlepšení v oblasti dotování preventivních programů. O tom se zmiňují respondenti (B a F). K tomu se metodik (B) vyjadřuje následovně: *„Samozřejmě pokud by to šlo, tak třeba, aby to bylo hrazené městem.“* V dnešní době si všechny aktivity v rámci prevence hradí především děti, nebo na ně přidávají školy z fondu SRPŠ. Málodky se stane, že prevenci hradí někdo jiný. Pokud by se zlepšilo dotování těchto programů, metodikům by se rozšířily obzory, nemuseli by se ohlížet na cenovou relaci a určitě by se ulevilo i rodičům žáků a prevence by byla o to kvalitnější.

Poslední věc, kterou metodik (F) zmiňuje, je velmi zajímavý fakt a pro práci s třídou velmi nezbytný, respondent uvádí: *„Chtělo by to na těch vysokých školách asi víc pracovat na vzdělání právě v tady v tomhle tom preventivním u všech učitelů.“* Dále dodává: *„Hlavně praxe by měla být od prváku. Potom člověk se to učí za pochodu, jak jednat s děckama a dělá zbytečné chyby.“* Možná si tento komplexní problém málo kdo připouští. Přitom je to velmi důležité zjištění. Nejen školní metodici prevence, ale i učitelé by měli být připravováni pro práci s rizikovou mládeží nejen na vysoké škole. Metodik také zmiňuje: *„Bylo by vhodné, aby se více věnovalo na vysoké škole právě výuce tady tohoto. Já vím, že tam je nějaká vývojová psychologie, a tady tyhle ty věci na tom minimu pedagogickém, ale to si myslím, že je nedostatečné.“* Metodik také popisuje, že se snaží vést učitele k tomu, aby si vedli zápisky z třídnických hodin. Usiluje o to, aby učitelé dobře pracovali s kolektivem a ne jen učili vědomosti. Má za to, že chování dítěte je propojeno se situací

v rodině. Toto tvrzení objasňuje následovně: „*Některé děcka, když to člověk vidí, že se jim rodiče věnují a mají doma to zázemí kulturně bohaté a činnosti zajímavé, tak je to vždycky úplně o něčem jiném, než když je prostě znuděné a chce si tu frustraci tady jenom vybit. Takže potom za to nemůže ani školství, je to celé nastavené tou společností.*“

Respondent (A) se při vedení rozhovoru zmínil o tom, že se u nich na škole řeší kauza Praha, kdy žáci ušikanovali svoji učitelku. V tomto případě se nejedná jen o problém těch, kterých se to v dané situaci týkalo, ale o problém společnosti jako komplexního celku. Nebyl to první ani poslední případ, kdy se různé projevy rizikového chování obrátily proti učitelům. Z toho vyplývá, že pedagogové na tyto situace nejsou dostatečně připraveni. Měli by vědět, jak těmto projevům předcházet, a jak se jim bránit.

Celkově jsme z této poslední části zjistili, že nedostatky jsou a nejspíše i nadále budou. Ale přece jen by se některým věcem dalo předcházet a prevence by mohla být v jistých věcech kvalitnější. Ať už se jedná o dotování programů, nebo jen o nabídku programů, vždy je na čem pracovat. Metodici také uvádějí, že nemají na prevenci dostatečné množství času, který je pro prevenci nezbytný. Nejsou za svou práci finančně ohodnoceni a to se také může značně odrážet v kvalitě jejich práce. Jeden metodik zmínil, že učitelé nejsou pro práci s rizikovou a problémovou mládeží dostatečně připraveni. Proto by se tomuto tématu mělo více věnovat na vysokých školách. Celkově by bylo vhodné věnovat tomuto tématu více pozornosti, jelikož se jedná o děti, které před sebou mají celý život a škola může značně ovlivnit i jejich budoucnost.

6 INTERPRETACE A ZÁVĚŘEČNÁ DISKUZE

Před realizací samotného výzkumu byly stanoveny výzkumné otázky, které vedou k dosažení našich výzkumných cílů.

Hlavním výzkumným cílem naší bakalářské práce je prozkoumat, jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na jejich škole. V souvislosti s hlavním výzkumným cílem jsme si stanovili dílčí výzkumné cíle: zjistit, jakým způsobem metodici prevence vytvářejí školní minimální preventivní program a kdo se podílí na jeho tvorbě, nastínit spolupracující organizace v rámci prevence a zjistit kvalitu jejich spolupráce, odkrýt vyskytující se rizikové chování, popsat aktivity a strategie školy předcházející vzniku rizikového chování, zhodnotit systém školské primární prevence a jeho nedostatky. Na základě stanovených výzkumných cílů jsme si zvolili následující výzkumné otázky. **Naše hlavní výzkumná otázka zní:** Jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na školách?

Na základě stanovení hlavní výzkumné otázky jsme stanovili dílčí otázky:

- Jak školní metodici prevence vytvářejí školní minimální preventivní program a kdo se podílí na jeho tvorbě?
- S jakými organizacemi v oblasti prevence škola spolupracuje, a jaká je kvalita jejich spolupráce?
- Jaké projevy rizikového chování se na školách vyskytují a jaké aktivity a strategie škola využívá k prevenci tohoto chování?
- Jaké nedostatky vidí školní metodici prevence v současném systému školské primární prevence a co navrhují zlepšit?

Nejdříve přistoupíme k první dílčí výzkumné otázce:

Jak školní metodici prevence vytvářejí školní minimální preventivní program a kdo se podílí na jeho tvorbě?

Jak jsme již zmínili v teoretické části, tak školní minimální preventivní program vytvářejí školní metodici prevence. Většina metodiků se shoduje v tom, že minimální preventivní program mají již vytvořený a pouze jej obměňují podle aktuální situace školy. Dále jsme zjistili, že metodici při jeho tvorbě úzce spolupracují s pedagogickým sborem. S tím se shoduje tvrzení Skácelové (in Martanová, 2007, s. 33), že tvorbu minimálního

preventivního programu má na starost školní metodik prevence a vytváří jej v úzké spolupráci s ostatními pedagogickými pracovníky.

Metodici většinou spolupracují s ostatními pedagogickými pracovníky školy. Naopak dva respondenti (D a F) uvádějí, že minimální preventivní program vytvářejí sami. Metodik (F) zmiňuje, že je to jeho povinnost jej vytvořit.

Při tvorbě minimálního preventivního programu dva respondenti (C a E) uvádějí, že čerpají z praxe. Metodik (F) se z velké části inspiroval předchozím metodikem prevence. Dále uvádí, že na jejich škole se učitelé ve funkci školního metodika prevence často střídali. S tím koresponduje i výpověď jiného respondenta (E), který má podobnou zkušenost. Funkci školního metodika převzal, a stejně tak převzal i základní šablonu, kterou stále používá.

Z rozhovorů s metodiky prevence jsme zjistili, že při tvorbě minimálního preventivního programu mají již stanovenou šablonu, kterou dodržují a obměňují. Z toho vyplývá, že tento preventivní program se každoročně nový nevytváří, pouze se do něj podle potřeby zasahuje. Metodici prevence se ve většině případů řídí podle aktuální situace školy a úzce spolupracují s pedagogickým sborem. Pouze dva metodici naopak uvedli, že školní minimální preventivní program si vytvářejí sami.

Další výzkumná otázka zní:

S jakými organizacemi v oblasti prevence škola spolupracuje a jaká je kvalita jejich spolupráce?

V této zkoumané oblasti jsme zjistili, že zde existuje široká nabídka spolupracujících organizací, co se týká prevence u dětí a dospívajících. Podle Pokorného (2003, s. 8) v současnosti vnímáme primární prevenci jako otevřený, komplexní a flexibilní systém opatření, která jsou plánována, řízena a vyhodnocována připravenými specialisty, a na kterých se podílí všichni členové a subsystémy společnosti.

Brzy po revoluci do škol začaly chodit organizace s nabídkami svých preventivních programů. I toto zjištění, bylo důvodem vzniku funkce školního metodika prevence, aby dokázal rozlišit, která nabídka je kvalitní, a která naopak není. Nejčastěji zmíněnou organizací v našem výzkumu byla Unie Kompas. Jedná se o neziskovou organizaci, se kterou školní metodici prevence spolupracují nejčastěji. Dále se tři respondenti shodli na

Policii ČR, městské policii a Poradně pro ženy a dívky. Dále zmiňují i hasičský záchranný sbor, Český červený kříž, centrum Renarkon, dům Ignáce Stuchlého, centrum Mádiu, probační a mediační služby na Krajském soudu a jednotlivce. S výše zmíněnými organizacemi, byli školní metodici prevence spokojeni. Naopak dva metodici (C a D) nebyli spokojeni s Centrem pro rodinu. Respondent (B) se vyjádřil o Mádiu, jako o cenově méně dostupném pro jejich školu. S kvalitou neví, jelikož s touto organizací zatím nespolupracoval.

Také jsme se v této otázce zaměřili na zdroje hrazení těchto preventivních opatření. Jak jsme zjistili, tak ve většině případů si tyto preventivní programy hradí děti samy, nebo jsou hrazeny z fondu SRPŠ. Jeden metodik také dále uvedl, že získal na seznamovací pobyt žáků příspěvek od města a chystá se jej využít i v příštím roce.

Z těchto odpovědí vyplývá, že nejčastěji do škol vstupuje nezisková organizace Unie Kompas se svými programy. Pak se jedná o Policii ČR, městskou policii a Poradnu pro ženy a dívky. Naopak respondenti nebyli spokojeni s Centrem pro rodinu. Dále jsme zjistili, že programy si hradí buď děti samy, nebo jsou hrazeny SRPŠ a jedna škola dostala letos i příspěvek od města. Školní metodici prevence se při výběru organizací rozhodují především podle ceny a spokojenosti. Jeden metodik také uvedl, že se snaží vybírat programy, které jsou zdarma.

Následující zmíněná otázka zní:

Jaké projevy rizikového chování se na školách vyskytují a jaké aktivity a strategie škola využívá k prevenci tohoto chování?

Z výzkumu jsme zjistili, že nejčastěji se zde objevuje šikana. Tu zmínili čtyři metodici prevence. Často ji berou jako běžný jev současnosti. Podle Fieldové (2009, s. 24) je šikana považována za normální jev a přirozenou součást společnosti. Mnohokrát vedla i k sebepoškozování, útokům, vraždám, ale i sebevraždám. Je třeba, abychom ji nebrali na lehkou váhu, jelikož je to znak špatně fungujícího školského systému. Jedná se o citové, psychické či fyzické zneužívání, kdy se oběť cítí bezbranná a útočník může, ale nemusí mít za cíl ublížit.

Jak jsme již dříve zmínili, tak oblast rizikového chování je velmi rozsáhlá a různorodá. Tomuto tématu je věnována čím dál vyšší pozornost.

Školní metodici prevence dále řadí mezi rizikové chování na jejich škole alkohol, kouření, krádeže, ostrakismus, vulgarismy a vztahové problémy v kolektivu.

Na jednu stranu pro metodiky bylo obtížné přiznat, že tyto rizikové projevy se mohou týkat i jejich školy. Bránili se tím, že u nich je to v pořádku, mají bezproblémové žáky, a že oni nemusejí řešit takové věci, jako na jiných školách. Nakonec většina z nich uznala, že problémy byly, jsou a budou. A tedy se snaží vše včas řešit. Fischer (2009, s. 13) uvádí, že pokud by tyto nežádoucí jevy narůstaly z hlediska kvantitativního i kvalitativního, mohlo by to dojít do takové míry ohrožení vývoje celé společnosti a jednotlivců, kteří v ní žijí. Proto je důležité věnovat této problematice značnou pozornost, vytvářet nové strategie a aktivity, které by zamezily vzniku rizikového chování.

Nejen, že se na škole objevují běžné projevy rizikového chování, ale mohou se zde objevovat i nové styly, které souvisí s rozvojem doby. Moderní technologie jsou současným problémem, se kterým se potýká většina mládeže. Tři respondenti (C, D a F) se zmínili i o problému, který se týká mobilních telefonů. Metodik (C) dodává, že se u nich na škole objevila i kyberšikana, která je prováděna právě přes nové technologie. Podle Ciklové (2014, s. 75) je kyberšikana problém současné doby. Jedná se o zneužití mobilních telefonů, internetu se záměrem poškodit a ublížit někomu pomocí nových komunikačních a informačních technologií.

Pokud se zaměříme na aktivity a strategie školy, tak zjišťujeme, že škola nejčastěji využívá pomoci externích subjektů, které zmiňují všichni respondenti. Zvou si do školy organizace poskytující přednášky a besedy. Nebo naopak navštěvují se žáky různé výstavy, divadelní představení, chodí s nimi na exkurze a využívají interaktivních programů. Na druhou stranu se prevence prolíná i do vyučovacích a třídnických hodin. Ať už je to výchova ke zdraví, či výukové předměty. Respondent (D) využívá na škole vnitřně vytvořeného preventivního programu proti šikaně.

Abychom to shrnuli, tak metodici prevence se snaží všechny projevy rizikového chování zavčas odhalit. I přesto přiznávají, že některé věci jsou těžce odhalitelné. Nejčastějším projevem nevhodného chování na škole je šikana. Ta se vyskytuje téměř na všech typech škol. Mnohdy může být prováděna i mimo školu, nebo pomocí moderních technologií, kterou nazýváme kyberšikanou. Metodici si ze začátku problém přiznat nechtěli, pak ale uznali, že běžné projevy rizikového chování jsou vlastně problémem každé školy.

Můžeme vyvodit, že školní metodici prevence využívají především pomoci externích organizací a subjektů. Velkým přínosem jsou pro ně programy, besedy a přednášky. Žáci navštěvují i různé akce, do kterých řadíme výstavy, divadelní představení a exkurze. Dále mají školy zahrnutou prevenci i ve třídnických a vyučovacích hodinách. Na pomoc metodikům přichází třídní učitelé, školní psycholog a výchovná poradkyně. Jedna ze zmíněných škol má také vytvořený vlastní program proti šikaně.

Poslední zmíněná otázka zněla:

Jaké nedostatky vidí školní metodici prevence v současném systému školské primární prevence a co navrhuji zlepšit?

Nejčastěji by školní metodici prevence přivítali možnost zkráceného úvazku. Tuto skutečnost uvádí pět respondentů. Čas pro kvalitu prevence je velmi důležitý. Stejně tak platové ohodnocení za tuto pozici se odvíjí od toho, zda metodici absolvovali, nebo neabsolvovali specializační studium pro školní metodiky prevence.

Avšak podle zákona má možnost sníženého úvazku pouze výchovný poradce. Což u školních metodiků prevence zatím neplatí. Pokud školní metodik prevence absolvoval studium k výkonu specializovaných činností v minimální délce 250 hodin, má nárok na příplatek 1000,- až 2000,- Kč měsíčně, podle §133 Zákoníku práce. O této skutečnosti mnohdy metodici nevědí. Pouze dva respondenti z dotazovaných absolvovali speciální studium pro výkon funkce školního metodika prevence a pouze jeden metodik je za svou práci finančně ohodnocen. I to se může odrážet na kvalitě jejich práce.

Dva školní metodici (B a E) by zlepšili možnost širší nabídky preventivních programů, které jim nabízejí nadřízení z oblasti prevence. Dvěma metodikům (D a F) nabídka programů vyhovuje. Respondent (F) uvádí, že nabídka je volně dostupná na internetu a je z čeho vybírat. Metodik (B) by naopak přivítal, kdyby se školní metodici prevence potkávali častěji. Dále respondent (D) navrhuje širší možnost spolupráce s poradnami a institucemi.

Problémem školského systému primární prevence je také dotování preventivních aktivit, které si musejí většinou žáci platit samy. V některých případech jsou tyto programy hrazeny z fondu SRPŠ. Metodik (B) navrhuje, aby tyto programy byly hrazeny městem.

Protože se téměř ve všech případech stává, že metodici vybírají organizace podle ceny a také spokojenosti. Jeden metodik podotkl, že vítá i nabídky, které jsou zcela zdarma.

Posledním problémem, který byl uveden, byl fakt, že učitelé často nejsou dostatečně připraveni pro práci s rizikovou mládeží. Metodik (F) navrhuje, že by se této oblasti mělo věnovat více času na vysoké škole. Podle Slavíkové a Martanové (2007, s. 19) kompetence školního metodika prevence a hranice těchto kompetencí vyplývají především z jeho osobnostních charakteristik a hodnotové orientace, jeho odborné způsobilosti, jako vzdělání, výcvik a praxe, z jeho možností, které jsou poradci dány právními normami a ředitelstvím školy.

Celkově jsme z této poslední části zjistili, že nedostatky jsou a nejspíše i nadále budou. Ale přece jen by se některým věcem mohlo zabránit a prevence by se mohla v jistých směrech zkvalitnit. Ať už se jedná o dotování programů, nebo jen o nabídku programů, vždy je na čem pracovat. Metodici také uvádějí, že nemají na prevenci dostatečné množství času, který je potřebný. Dále za svou funkci nejsou ve většině případů finančně ohodnoceni a jeden metodik zmínil, že by se na vysoké škole mělo více věnovat problematice rizikové mládeže. Určitě by bylo vhodné věnovat tomuto tématu více pozornosti, jelikož mluvíme o dětech, které před sebou mají celou budoucnost.

Naše hlavní výzkumná otázka je:

Jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na školách?

Tuto problematiku jsme se snažili vystihnout v odpovědích na dílčí výzkumné otázky. Obecně lze říci, že prevence je spjata s tvorbou školního minimálního programu, který je každoročně vytvářen podle současné situace školy. Metodici mají již zaběhnutý rituál, kdy si vezmou minulý preventivní program a ten obnovují podle potřeby. Školy mají za úkol obvolat spolupracující organizace v rámci prevence.

Metodici využívají pomoci pedagogického sboru, kdy spolupracují s učiteli, výchovnými poradci a dalšími pedagogickými pracovníky. Domlouvají se, které nabídky zvolit a co by bylo vhodné řešit.

Po té se prevence prolíná i do jednotlivých hodin. Žáci jezdí na výstavy, chodí na exkurze a divadelní představení. Nezbytnou součástí prevence tvoří preventivní programy nabízené externími organizacemi, které ve výzkumu uvedli všichni respondenti.

Dále jsme zjistili, že tyto preventivní aktivity si nejčastěji hradí děti samy. Metodici navrhují zlepšení právě v dotování tady těchto programů. Přivítali by také možnost sníženého úvazku a byl zde zmíněn i fakt, že školní metodici prevence za svou práci ve většině případů nejsou ohodnoceni. Dále zde byl návrh, aby se tomuto tématu více věnovalo na vysoké škole.

Jistý problémem může být i nedostatečná komunikace mezi metodiky prevence navzájem. Respondenti by přivítali i vyšší míru spolupráce mezi nimi a institucemi.

Z odpovědí jsme také vyzorovali, že nejdříve si metodici problém na jejich škole přiznat nechtěli. Později však přiznali, že i na jejich škole se vyskytuje rizikové chování a objevují se zde i problémy s moderní technologií.

Předložená práce může sloužit za účelem nahlédnutí do funkce školního metodika prevence, který vykonává na škole velmi důležitou pozici a mnohdy nedocenenou.

Máme za to, že výzkumná část této práce může být pohnutkou ke zlepšení celkového systému školské primární prevence v České Republice. Se školními metodiky prevence jsme hovořili nejen o jejich činnosti, kterou vykonávají pro školu, ale i o problémech a nedostacích v současném systému školské primární prevence.

Objevuje se zde mnoho zajímavých poznatků. Pro přehled uvádíme **nejdůležitější zjištění, které jsme získali pomocí námi realizovaného výzkumného šetření:**

- Metodici prevence nemají dostatek času pro vykonávání prevence ve škole
- Za svou práci nejsou ve většině případů finančně ohodnoceni
- Žáci si preventivní programy hradí sami, nebo jsou hrazeny z fondu ŠRPŠ
- Učitelé nemají dostatečnou praxi pro práci s rizikovou mládeží
- Většina respondentů neabsolvovala speciální studium pro školní metodiky prevence
- Minimální preventivní program se každoročně obnovuje podle situace
- Při tvorbě minimálního preventivního programu školní metodici prevence úzce spoluprací s ostatními pedagogickými pracovníky školy
- Nejčastěji se vyskytujícím rizikovým chováním je šikana
- Prevence se prolíná do vyučovacích hodin
- Metodici prevence se při výběru organizací řídí podle ceny programů

V průběhu výzkumného šetření jsme objevili mnoho zajímavých zjištění. Nedostatek spatřujeme v tom, že školní metodici prevence ve většině případů neabsolvovali specifické studium pro výkon funkce školního metodika prevence a tudíž nemají nárok na finanční ohodnocení této funkce. I to se může značně odrazit na kvalitě jejich práce.

V této oblasti bychom navrhovali kvantitativně orientované výzkumné šetření, kdy výzkumný soubor by tvořili opět školní metodikové prevence. Výzkumným problémem by pak bylo porovnat připravenost školních metodiků prevence, kteří absolvovali speciální kurz pro výkon této pozice a těch, kteří jej neabsolvovali. Tím bychom zjistili rozdíly v připravenosti pedagogů pro vykonávanou funkci. Výsledky tohoto šetření by mohly přispět k tomu, aby se více dbalo na odbornou připravenost pedagogů ve výkonu této důležité funkce.

Dalšími faktory, které bychom navrhovali zlepšit, jsou dotování preventivních programů a možnost širší spolupráce metodiků mezi sebou navzájem. Měl by se zvýšit počet podpůrných aktivit pro metodiky prevence a nabízet možnost Bálintovských skupin.

Při studiu na vysoké škole by se mělo tématem rizikového chování zabývat více do hloubky, aby již všichni nově přicházející pedagogové s sebou přinášeli nové nápady a podněty. Také by se mohlo věnovat více pozornosti odborné praxi v daném odvětví, aby následně nebyli zaskočeni rizikovou mládeží a snáze se orientovali v prostředí školy.

ZÁVĚR

V současné době se zvyšuje výskyt rizikového chování. Je to téma, o jehož řešení se v dnešní době diskutuje stále častěji. Rovněž můžeme sledovat i rizikové chování, které se obrátí vůči učitelům. Škola, jako výchovně vzdělávací instituce má za úkol zabránit vzniku rizikového chování u dětí, žáků a dospívajících. Z toho důvodu na škole vznikla funkce školního metodika prevence, který má za úkol tomuto jednání do značné míry předcházet a zabránit. Tento metodik každoročně vytváří školní minimální preventivní program v úzké spolupráci s pedagogickým sborem. Na škole jsou také realizovány preventivní programy, které jsou poskytovány různými organizacemi z oblasti prevence. Škola by měla vybírat z kvalitních organizací, které nabízejí vhodné programy pro jejich žáky.

Praktická část naší práce byla věnována kvalitativnímu výzkumnému šetření. Realizace výzkumného šetření probíhalo na základních školách. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů s šesti metodiky prevence jsme zjišťovali, jakým způsobem tyto učitelé realizující prevenci na jejich škole. Tito pedagogové mají již většinou dlouholetou praxi.

Zjistili jsme, že postupy realizace prevence na školách se ve většině případů neliší. Avšak každý z metodiků prevence vidí jiné nedostatky v systému školské primární prevence.

Cílem výzkumného šetření bylo prozkoumat, jakým způsobem školní metodici prevence realizují prevenci na jejich škole. Pokud bychom se podívali této problematice do hloubky, zjistili bychom, které faktory ovlivňují realizaci prevence na škole. Těmito faktory mohou být zejména nedostatek času pro výkon funkce školního metodika prevence. Jelikož je to práce, která je mnohdy nedocenená a je vykonávána nad rámec jeho činnosti. Pedagog podle zákona nemusí mít snížený úvazek při výkonu funkce školního metodika prevence. Pokud neabsolvoval potřebné studium pro výkon této funkce, tak za ni není ohodnocen. Dalším problémem je dotování preventivních aktivit. Vzhledem k tomu, že si z větší části preventivní programy hradí děti samy. Bylo by vhodné zapracovat i na spolupráci metodiků prevence navzájem a spolupráci s organizacemi a institucemi.

Získaná data z rozhovorů jsme zpracovali pomocí otevřeného kódování a vytvořili jsme jejich analýzu. Výsledky zjištění jsou shrnuty v následné interpretaci dat a závěrečné diskuzi.

Výzkumná část této bakalářské práce by mohla být využita také jako zpětná vazba pro školní metodiky prevence při zkvalitňování jejich práce.

Dovolili jsme si navrhnout kvantitativně orientované výzkumné šetření, kdy by se porovnávala připravenost školních metodiků prevence, kteří absolvovali speciální kurz pro výkon této funkce a těch, kteří kurz neabsolvovali. Navrhnutý výzkum popisujeme výše.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ECDC, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. *Prevention and control of infectious diseases among people who inject drugs*, 2011. Stockholm, Sweden: © European Centre for Disease Prevention and Control. ISBN 9789291933136.
- [2] CIKLOVÁ, Kateřina, 2014. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. Ostrava: EconomPress. ISBN 978-80-905065-6-5.
- [3] FIELD, Evelyn M, 2009. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. V Praze: Ikar. ISBN 9788024911762.
- [4] FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-247-2781-3.
- [5] GALLÀ, Maurice, 2005. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí: příručka o efektivní školní drogové prevenci*. Překlad Jindřich Bayer. Praha: Úřad vlády České Republiky. ISBN 80-86734-38-2.
- [6] KNOTOVÁ, Dana, 2014. *Školní poradenství*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4502-2.
- [7] KYRIACOU, Chris, 2003. *Helping troubled pupils*. Cheltenham: Nelson Thornes. ISBN 9780748772797.
- [8] MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.
- [9] MACHOVÁ, Jitka a Dagmar KUBÁTOVÁ, 2009. *Výchova ke zdraví: zdraví a prevence, životní styl - problémy a rizika, dospívání a zdravotní problémy*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2715-8.
- [10] MACHOVÁ, Jitka a Dagmar KUBÁTOVÁ, 2015. *Výchova ke zdraví*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5351-5.

- [11] MARTANOVÁ, Veronika, 2012. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga. ISBN 978-80-87258-75-0.
- [12] MARTANOVÁ, Veronika, Barbara JANÍKOVÁ a Tereza DANĚČKOVÁ, 2007. *Učební texty ke specializačnímu studiu pro školní metodiky prevence*. Praha: Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty a VFN, Univerzita Karlova. ISBN 978-80-254-0525-3.
- [13] MARTÍNEK, Zdeněk, 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [14] MIOVSKÝ, Michal, 2012. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga. ISBN 978-80-87258-74-3.
- [15] MIOVSKÝ, Michal a Pavel BARTÍK, ©2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství: MONOGRAFIE*. Praha: Sdružení SCAN. ISBN 978-80-87258-47-7.
- [16] MIOVSKÝ, Michal a KOL., 2012. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga. ISBN 978-80-87258-89-7.
- [17] MIOVSKÝ, Michal, Tereza ADÁMKOVÁ, Miroslav BARTÁK, et al, 2015. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 2. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-391-4.
- [18] MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK, 2015. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-860-3.

- [19] NEŠPOR, Karel a Ladislav CSÉMY, 1996. *Léčba a prevence závislosti: příručka pro praxi*. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-52-2.
- [20] NEŠPOR, Karel a Ladislav CSÉMY a Hana PERNICOVÁ, 1998. *Problémy s návykovými látkami ve školním prostředí - časná a krátká intervence*. Praha: Sportpropag.
- [21] NEŠPOR, Karel, 2000. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-432-X.
- [22] PAPEŽOVÁ, Hana a Jana HANUSOVÁ, 2012. *Poruchy příjmu potravy: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga. ISBN 978-80-87258-98-9.
- [23] POKORNÝ, Vratislav, Anton TOMKO a Jana TELCOVÁ, 2003. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. Vyd. 3. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky. ISBN 80-86568-04-0.
- [24] PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3470-5.
- [25] SOBOTKOVÁ, Veronika, 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-247-4042-3.
- [26] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [27] TYŠER, Jiří, 2006. *Školní metodik prevence: soubor materiálů*. Most: Hněvín. ISBN 80-86654-17-6.
- [28] VAŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK, 2013. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 978-80-7464-125-1.
- [29] VYKOPALOVÁ, Hana, 2001. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0337-4.

Použité dokumenty, vyhlášky a články

[30] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2009a. MŠMT: *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012*. [online]. MŠMT ©2009 [cit. 2016-01-01].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>

[31] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. MŠMT: *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č. j.: 21291/2010-28, rok 2010*. [online]. MŠMT, [cit. 2016-02-03].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>

[32] *Vyhláška č. 116/2011 Sb. kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*.

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>

[33] Gabrhelík a Miovský, 2012. *Adiktologie: odborný časopis pro prevenci, léčbu a výzkum závislostí*, ročník 12., číslo 3., s. 272. Praha: Sdružení SCAN. ISSN 1213-3841.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Č. j.	Číslo jednací
ČR	Česká Republika
ECDC	Evropské středisko pro prevenci a kontrolu nemocí
MPP	Minimální preventivní program.
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
S.	Strana
SRPŠ	Sdružení rodičů a přátel školy

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Systém prevence rizikového chování.....	23
Obrázek 2: Pomůcka při tvorbě MPP (jednotlivé fáze procesu)	39
Obrázek 3: Schéma kategorií a kódů	47

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Základní údaje o výzkumném souboru.....	45
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

P I: E-mail pro respondenty

P II: Otázky k rozhovoru

P III: Ukázka z transkripce rozhovorů

PŘÍLOHA P I: E-MAIL PRO RESPONDENTY

Vážená paní/Vážený pane,

dovoluji si Vás oslovit s prosbou o poskytnutí rozhovoru k mé bakalářské práci.

Jsem studentkou III. ročníku Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně - obor Sociální pedagogika.

Bakalářskou práci píši na téma: Preventivní programy na II. stupni základních škol.

Byla bych velmi ráda, kdybyste si na mě udělal/a čas a poskytl/a mi krátký rozhovor, který obsahuje pár otázek a je zcela anonymní.

Samozřejmě se Vám budu snažit co nejvíce přizpůsobit s časem a mohu se kamkoli dostavit. Výsledky výzkumu Vám ráda předložím k nahlédnutí.

Těším se na případné setkání s Vámi,

Jarmila Václavíková

PŘÍLOHA P II: OTÁZKY K ROZHOVORU

ROZHOVOR SE ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE

Jmenuji se Jarmila Václavíková a studuji na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně obor Sociální pedagogika. Momentálně provádím výzkumné šetření pomocí rozhovorů k mé bakalářské práci, která nese název: Preventivní programy na II. stupni základních škol ve Zlíně. Moc Vám děkuji za Váš čas a ráda bych Vám položila pár otázek. Rozhovor bude nahrávaný a je zcela anonymní.

Datum:

Základní informace:

1. Pohlaví:
2. Jak dlouho působíte ve funkci školního metodika prevence?
3. Absolvoval/a jste kurz pro školní metodiky prevence?
4. Kolik času věnujete této funkci?
5. Děláte práci nad rámec své činnosti?
6. Je Váš výkon finančně ohodnocen?

Otázky v rozhovoru:

1. Jakým způsobem vytváříte školní minimální preventivní program a z jakých zdrojů čerpáte?
2. Vytváříte školní minimální preventivní program sám, nebo se podílí na jeho tvorbě i někdo další?
3. Schvaluje Vám někdo školní minimální preventivní program?
4. Jaké jsou nejčastější projevy rizikového chování na Vaší škole?
5. Jaké aktivity a strategie využíváte k prevenci rizikového chování?
6. S jakými organizacemi v rámci prevence spolupracujete?
7. Jaká je kvalita spolupráce?
8. Jak často využíváte služeb externích subjektů?
9. Z jakých zdrojů jsou tyto služby hrazeny?
10. Jaké nedostatky vidíte v současném systému školské primární prevence a co by se mělo zlepšit?

PŘÍLOHA P III: UKÁZKA Z TRANSKRIPCE ROZHOVORŮ

Školní metodik prevence - C

Pohlaví: ŽENA

Délka pozice ve funkci: 8 let

Kurz pro metodiky prevence: Ano

Vyhrazen čas pro tuto funkci: Pouze konzultační hodiny

Finanční ohodnocení: Ano – 1 500,- Kč

Jakým způsobem vytváříte školní minimální preventivní program a z jakých zdrojů čerpáte?

Tak odpichujeme se vždycky vlastně od loňského roku. Od problémů, které jsme řešili a na které je potřeba dál v těch třídách navazovat a čerpáme z praxe. Prostě přemýšlíme o tom, co jsme tam řešili v tom minulém období - školním roce. Jo když byly problémy se šikanou, tak navazujeme programem, který se týká šikany nebo nějakým řešením, prostě problémů v té škole.

Vytváříte školní minimální preventivní program sám, nebo se podílí na jeho tvorbě i někdo další?

No z 95% ho vytvářím sama případně teda v tom zbytku, co potřebuji, tak spolupracuji s výchovnou poradkyní.

Doplňující: Schvaluje Vám někdo školní minimální preventivní program?

Ten dávám ke schválení panu řediteli a seznamuji s tím učitele na poradě na začátku školního roku.

Jaké jsou nejčastější projevy rizikového chování na Vaší škole?

Tak u nás je to asi záškoláctví, s tím asi nejčastěji se setkáváme. Poslední dobou ještě kyberšikana se nám hodně začala objevovat – přes Facebooky, tyto věci.

Jaké aktivity a strategie využíváte k prevenci rizikového chování?

Tak samozřejmě různé nabízené besedy od různých organizací, potom teda pokud je ve třídě nějaký akutní problém, nějaké náznaky šikany, nebo nějakého nevodného chování, nebo něco co se týká vztahů mezi žáky, tak ráda používám, jsou to takové interaktivní programy, většinou čtyřhodinové, děláme to ve spolupráci s Unii Kompas a zdá se nám, že

to má celkem dobré výsledky. Vstupuje do toho vlastně pan Stavjaník z Unie Kompas. Je to člověk, který je zvenčí, který se na věc dívá trošičku jinak, takže tohle se nám zdá i na prvním i na druhém stupni, že má dobré výsledky.

S jakými organizacemi v rámci prevence spolupracujete?

Takže krom zmíněné Unie Kompas, tak hasičský záchranný sbor, ten program se jmenuje Hasík. Policie ČR k nám chodí dělat osvětu, poradna pro ženy a dívky, městská policie. Toto jsou takoví nejčastější partneři.

Byla jste vždy s organizacemi spokojena?

Toto už jsou lidé, se kterými jsem spokojena. Se kterými jsem spokojená nebyla, tak ty už si samozřejmě nevolám (nebo pokud třeba učitelky nejsou s tím programem spokojeny, protože já nemůžu být u každého programu, tak když nebyly spokojené děti, nebo nebavilo je to, nebo nebyly spokojeni učitelé, nebo když se nám zdálo, že ta práce není efektivní, že nepřináší ten výsledek, tak jsme dál nespolupracovali). Čili toto už jsou organizace, se kterými spokojeni jsme a na které se pravidelně obracíme.

Doplňující: Zmínila byste organizaci, se kterou jste nebyla spokojena?

Musila bych si skočit pro zápisky, jak se to jmenuje. Tam se učitelkám zdálo, že je to, až příliš, tak jako nábožensky zaměřené, byla tam i nějaká stížnost rodiče, že se jim to nelíbilo, takže to jsme pak vypustili.

Jak často využíváte služeb „zvenčí“?

Když to vezmu pro celou školu dohromady, tak bych řekla průměrně, dvakrát do měsíce tady nějaké lidi mám.

Z jakých zdrojů jsou tyto služby hrazeny?

Je to hrazeno vlastně z klubu rodičů, což je takový dá se říct fond, kde jsou příspěvky od rodičů, které se vždycky jednou za školní rok vybírají, a z tohoto klubu rodičů se ta prevence hradí a letos jsme prvně získali v rámci projektu nějaké peníze z města na seznamovací pobyt žáků šestáků + na další práci s těmi 6. třídami jsme dostali částku 7. tisíc od magistrátu, takže to letos bylo prvně a budeme zase využívat příští školní rok.

Jaké nedostatky vidíte v současném systému školské primární prevence?

Tak vzhledem k množství práce, které se na nás valí víc a víc protože těch problémů mezi dětmi mi připadá, že je, hlavně teda těch vztahových víc a víc, tak bych ocenila, kdybychom měli podobně jako třeba výchovní poradci snížený úvazek. S tím že se o tom už mluví nějakou dobu, co tu prevenci tady na škole dělám, tak nám vždycky slibují, že už příští rok, ale pravděpodobně teda z finančních důvodů, jsme se zatím ničeho nedočkali.